

**Programes i Serveis per ajudar
els joves extutelats en el seu procés de transició
a la vida adulta**

**Un estudi comparatiu entre
Chicago (Illinois) i Barcelona (Catalunya)**

Josefina Sala-Roca (Universitat Autònoma de Barcelona)

Laura Arnau (Universitat Autònoma de Barcelona)

Mark E. Courtney (University of Chicago)

Amy Dworsky(Chapin Hall)

INDEX

I. INTRODUCCIÓ.....	3
II. MÈTODES.....	6
III. RESULTATS.....	6
1. Custòdia.....	6
2. Subsidis, pagues i gestió dels diners.....	7
3. Perfil dels joves i elegibilitat.....	8
4. Tipologia de programes de transició.....	10
5. Professionals.....	16
6. Participació dels joves.....	17
7. Recerca, política i qualitat dels serveis	18
8. Resum.....	21
IV. FORTALESES I REPTES	23
V. AGRAÏMENTS	27
VI. REFERÈNCIES.....	27

I. INTRODUCCIÓ

1. Antecedents

Com en totes les societats postindustrials, els governs d'Espanya i els Estats Units van impulsar sistemes de protecció per proveir ajuda i supervisió a aquells menors que l'estat considerava que no rebien l'atenció necessària a causa de la incapacitat dels pares de proveir l'ajuda prevista en el marc normatiu comunitari. La majoria dels sistemes de protecció proveeixen atenció i suporta joves que han estat víctimes de negligència, abusos, maltractaments, abandonaments o per incapacitat de la família, però en alguns estats dels Estats Units a més, també es protegeixen joves que s'han escapolit del nucli familiar o que han estat involucrats en algun tipus d'activitat delictiva¹. També, en alguns països, més recentment, els menors no acompanyats són atesos pel mateix sistema de protecció que atén els joves desemparats.

Segons les últimes dades disponibles, hi havia 415.129 nois i joves de 0 a 20 anys en el sistema de protecció als Estats Units (ACF, 2015), dels quals aproximadament un 5% (n= 17.348) tenia entre 18-20 anys. Quasi la meitat d'aquests (47%) estaven vivint en família aliena i una mica més d'un quart (28%) estaven vivint amb algun membre de la família extensa. Al voltant d'un 14% vivia en algun tipus de centre residencial i la resta vivien en altres llocs (Ex: acolliment preadoptiu, etc.). El nombre de joves en protecció ha augmentat, ja que un major nombre d'estats han permès que els joves puguin estar en protecció fins als 21 anys.

A Espanya, als anys 90, la major part de serveis de protecció estaven proveïts per organitzacions religioses. Després de la Constitució del 1978, es van crear les Comunitats Autònomes que van començar a proveir diferents serveis de manera descentralitzada i a desenvolupar lleis per crear sistemes autonòmics propis de protecció social. Catalunya és una de les comunitats autònomes que proveeix un major nombre de recursos i serveis comparativament amb altres comunitats. D'acord amb la DGAIA (2014), 6493 (0,6%) estaven acollits en diferents mesures de protecció. D'aquests últims, 2.685 (41%) estaven vivint en centres residencials (centres residencials o CREIS), 3.808 (59%) en famílies d'acollida (2415 en família extensa, 969 en família aliena, i 424 en acolliments preadoptius), i 927 estaven acollits en altres tipus de mesures.

2. Experiències dels joves extutelats a Espanya i a Estats Units

La transició cap a l'adulthood en les societats postindustrials ha esdevingut cada vegada més complexa, ja que els joves han d'afrontar nous reptes associats a la globalització, als canvis tecnològics, etc. i, en general, continuen amb les seves famílies fins ben entrats els 20 i 30 anys (Moreno, 2012; Requena, 2002; Settersten, Furstenberg, i Rumbaut, 2005; Settersten i Ray, 2010; IOM i NRC, 2014; Vogel, 2002). Però si la transició és ja de per si un repte per a aquells joves que tenen el suport continuat de les seves famílies, encara ho és més per a aquells joves que han entrat en el sistema de protecció i que no compten amb el suport de les seves famílies.

Diversos estudis als Estats Units apunten els reptes que els joves en protecció han d'afrontar en el seu procés de transició a la vida adulta (veure Courtney, 2009). Molts d'aquests joves experimenten canvis d'escola freqüents, i molts han estat expulsats o tenen dificultats d'aprenentatge, aspectes que contribueixen a tenir resultats educatius negatius a mesura que s'apropen a l'edat adulta (Barth, 1990; Courtney i Dworsky, 2006a; 2006b; Courtney, Piliavin, Grogan-Kaylor i Nesmith, 2001; Farruggia, Greenberg, Chen i Heckhausen, 2006) (per a revisió veure Trout, Hagaman, Casey, Reid i Epstein, 2008). Aquest fet és important, ja que el nivell educatiu té un impacte en les possibilitats de trobar feina i en la remuneració econòmica (Okpych i Courtney, 2014). De fet, Courtney, Hook i Lee (2012) identificaren quatre subgrups diferents de joves extutelats, i el grup d'èxit, caracteritzat per tenir nivells educatius més alts, també va demostrar tenir majors probabilitats de trobar feina, de tenir un habitatge estable i d'estar menys involucrats en el sistema de justícia.

Les joves tutelades són més proclius a experimentar maternitat adolescent respecte a les joves no tutelades Courtney, Dworsky, Keller, Havlicek i Bost, 2005; Dworsky i Courtney, 2010; Hugues et al., 2008) (per a revisió veure Svoboda, Shaw, Barth i Bright, 2012). A més, les responsabilitats parentals són una altra dificultat més que alguns joves han d'afrontar durant el procés de transició. A més, molts joves que deixen el sistema de protecció tenen problemes de salut mental i de comportament (Courtney et al., 2001; Havlicek, Garcia, i Smith, 2013; Hughes et al., 2008). Alguns d'aquests problemes són deguts al trauma que van experimentar abans d'entrar en el sistema de protecció. De fet, un estudi que comparava els resultats dels joves tutelats respecte als joves d'ambients desfavorits ja assenyalava que les dificultats amb les que es trobaven els joves tutelats estaven més

¹ Els joves que han comès un delictes i que són retirats de casa seva a EEUU estan sota la supervisió de l'estat i del sistema local de justícia juvenil.

relacionades amb l'ambient d'on provenien que no al fet d'estar en protecció (Berzin, 2008).

Els joves que deixen el sistema de protecció tenen generalment salaris més baixos i majors nivells d'atur respecte als seus iguals no tutelats i, a més, també experimenten majors situacions de pobresa (Courtney i Dworsky, 2006a; 2006b; Courtney, Piliavin, Grogan-Kaylor i Nesmith, 1998, Courtney et al, 2001; Courtney et al, 2005; Hook i Courtney, 2011; Hughes et al., 2008). Hook and Courtney (2011) van trobar que el sou dels joves tutelats estava relacionat amb diferents factors com ara l'ètnia, el nivell educatiu, el comportament criminal, i els temps que el jove havia estat en protecció, mostrant que l'allargament en el sistema de protecció podia actuar com a element protector. Els joves tutelats solen involucrar-se més en activitats criminals que els altres joves (Hugues et al., 2008) i tenen majors nivells de reincidència (Ryan, Williams, i Courtney, 2013). De tota manera, els joves tutelats amb alts nivell educatius i amb feina tenen un percentatge de risc més baix de ser arrestats (Cusick, Havlicek i Courtney, 2012). Considerant tots els reptes descrits fins ara, no sorprèn que els joves que deixen el sistema de protecció als Estats Units tinguin grans dificultats per transitar amb èxit cap a la vida adulta.

Molts dels reptes que han d'afrontar els joves tutelats es relacionen sobretot amb una manca de suport social (Geenen i Powers, 2007). Courtney et al. (2001), van trobar que els joves normalment rebien suport social per part de les seves famílies d'acollida i dels amics, però menys de la seva família biològica. A més, moltes vegades es mostren resistents a l'hora de demanar i rebre suport emocional (Samuels i Pryce, 2008). No obstant això, força joves mantenen el contacte amb les seves famílies i un cop surten del sistema de protecció molts retornen amb les famílies d'origen de les quals van ser separats en el moment d'entrar en protecció (Courtney, 2009; McCoy, McMillen, i Spitznagel, 2008). Malgrat l'existència de connexions, els joves que surten del sistema de protecció tenen un alt risc de quedar-se sense habitatge (Courtney et al., 2007a; Dworsky i Courtney, 2009; Hughes et al., 2008) i, dues cinquenes parts d'ells, de passar, com a mínim, una nit sense llar abans dels 26 anys.

A Catalunya i a Espanya s'han trobat resultats similars. La literatura assenyala que els joves tutelats i extutelats tenen nivells educatius més baixos que els joves no tutelats i tenen més dificultats per obtenir el diploma en educació secundària obligatòria (ESO) (Montserrat, Casas, Malo i Bertran, 2011; Sala, Villalba, Jariot i Rodríguez, 2009). A més, els joves extutelats reporten canvis freqüents d'escola, una manca d'espais adequats i poc suport escolar en els centres residencials (Sala, Villalba, Jariot i Arnau, 2012). Tanmateix, tal com

exposen Del Valle, Sainero i Bravo (2011) cal considerar que entre la població de joves tutelats hi ha un alt percentatge de joves amb algun tipus de discapacitat. La maternitat adolescent també és força més freqüent entre la població tutelada que en la població general (Sala, Villalba et al., 2009); aquest fet pot ser explicat en molts casos per la manca d'un projecte de vida clar, per una incursió sexual prematura i per alguns factors culturals (Zarate, Arnau i Sala, 2013).

Els joves extutelats tenen xarxes socials més precàries (Bravo i Fernandez del Valle, 2001; Bravo i Fernandez del Valle, 2003; Martin, 2011; Martín, García i Siverio, 2012; Martin, Muñoz, Rodríguez i Pérez, 2008; Sala et al., 2012) i més incidència de trastorns psicològics (Del Valle, Bravo i López, 2009; Fernández-Molina, Del Valle, Fuentes, Bernedo i Bravo, 2011). Els joves extutelats també tenen més dificultats per assolir un treball estable i molts dels qui treballen tenen treballs inestables i salaris baixos (Fernández del Valle, Álvarez i Fernanz, 1999; Sala, Villalba et al., 2009; Sala, Jariot et al., 2009). Diferents estudis assenyalen que les connexions amb adults significatius (Arnau i Gilligan, 2015) i les competències emocionals i d'empleabilitat tenen un impacte positiu en la inserció laboral d'aquests joves (Sala, Jariot et al., 2009). Les competències d'empleabilitat són essencials per obtenir i mantenir el lloc de treball (Arnau, Marzo, Jariot i Sala, 2014). D'altra banda a Catalunya s'ha observat que els joves tutelats tenen més probabilitat de veure's implicats en activitats delictives que els joves no tutelats (Oriol, Sala i Filella, 2015). També assenyalar que igual que als Estats Units, a Catalunya molts joves tutelats quan arriben a la majoria d'edat retornen amb la família biològica o extensa (Sala, Villalba et al., 2009).

3. Polítiques de suport als joves extutelats

Malgrat que els sistemes de protecció d'Illinois i Catalunya divergeixen en la proporció de joves que estan en centres residencials o famílies d'acollida, i en el paper que té el sistema judicial en la supervisió de la protecció, tant a Barcelona com a Chicago existeixen molts recursos i serveis per recolzar als joves extutelats en la seva transició a la vida adulta.

En les dues últimes dècades, els Estats Units ha incrementat el nombre de programes i serveis de suport a l'emancipació per als joves tutelats. El 1985 la llei *Independent Living Initiative* (Public Law 99-272) va començar a proveir de fons els estats per tal que preparassin els joves tutelats per a la vida independent. Aquest programa va passar a tenir caràcter indefinit el 1993 (Public Law 103-66). El 1999 el programa va ser reformat quan la llei *The Foster Care Independence*

(Public Law 106-169) va crear el *Chafee Foster Care Independence Program*. Entre altres coses aquesta llei va doblar els fons disponibles pels estats per proveir de serveis per a la preparació per a la vida independent, si bé els fons quedaven condicionats a realitzar avaluacions rigoroses dels programes més prometedors. En una de les revisions de la llei es va crear l'*Education and Training Voucher Program*, que proporciona un màxim de 5.000 \$ per a la formació i educació postsecundària dels joves tutelats fins als 23 anys. Malgrat tot, es desconeix l'efectivitat dels serveis d'autonomia (per a revisió veure Courtney 2009). Més endavant, la llei de *Fostering Connections to Success and Increasing Adoptions* del 2008 va possibilitar als estats d'estendre la tutela dels 18 als 21. Illinois és un dels 21 estats que va optar per fer-ho.

Als Estats Units, els jutjats de menors supervisen la tasca de protecció que desenvolupen les diferents entitats. Si bé és cert que les administracions de benestar locals i estatals poden proporcionar voluntàriament serveis de protecció, en la majoria de casos, els nens i joves estan pocs dies en serveis de protecció sense una ordre del jutjat indicant les condicions d'aquesta protecció. Tot i que els Departaments responsables del Benestar Infantil són els últims responsables de proveir els serveis de protecció i supervisió dels nens tutelats per ordre dels jutjats, aquests contracten a entitats no públiques la provisió d'un ampli ventall de serveis de protecció. A Illinois, els jutjats de menors poden mantenir el cas obert i la provisió de serveis fins als 21 anys en interès del jove. En aquest cas el jove pot continuar rebent la protecció i la supervisió del *Department of Child and Family Services*. Els jutjats de menors a Illinois, i particularment el del comtat de Cook, on es troba ubicat Chicago, han tingut un rol central en mantenir els joves en el sistema de protecció fins als 21 anys. De fet en aquest comtat, el 80,7% dels joves es mantenen al sistema de protecció almenys fins als 19 (Peters, Bell, Zinn, Goerge i Courtney, 2008). El paper actiu dels jutjats de menors s'associa a altres beneficis indirectes tals com la implicació dels treballadors socials amb el jove i amb el nombre de serveis i habitatges disponibles per a que el jove pugui fer la transició a la vida adulta (Peters, Dworsky, Courtney i Pollack, 2009).

Els beneficis de l'extensió de la guarda a Illinois ha estat àmpliament documentada a la literatura científica. Una recerca longitudinal de la transició a la vida adulta dels joves tutelats dels estats d'Illinois, Iowa i Wisconsin (*Midwest Study*) va trobar que els joves que es mantenen en els serveis de protecció fins als 21 anys tendien a tenir millors resultats que els joves que van abandonar els serveis de protecció als 18 en termes d'obtenció de títols d'estudis de formació postsecundària obligatòria, d'inserció laboral o de

delinqüència (Courtney i Dworsky, 2006a; Courtney i Dworsky, 2006b; Courtney et al., 2007a; 2007b). Altres beneficis observats en aquest estudi van ser un menor risc d'arrest durant el primer any de sortida del sistema de protecció (Lee, Courtney i Tajima, 2014), menys casos de joves sense sostre, i menys casos de maternitat adolescent entre els 17-19 anys (Dworsky i Courtney, 2010). Alguns autors assenyalen que els beneficis de l'extensió de la guarda pot també tenir beneficis en termes de reducció de costos pel govern (Peters et al., 2009).

A Catalunya, els joves deixen de ser tutelats als 18 anys, tot i que alguns joves tenen accés a serveis de suport a l'emancipació fins als 21 anys. Catalunya és la Comunitat Autònoma d'Espanya que té més serveis i programes de suport a l'emancipació per als joves extutelats. El 1994 es va crear el primer pla de suport als joves extutelats, i aquest pla es va ampliar el 2003. L'Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat (ASJTET) va ser creat el 2005 i la *Llei de Drets i Oportunitats de la Infància i Adolescència* (LDOIA, 14/2010) assenyalava els serveis de suport a la transició i la vida independent que han d'estar disponibles per als joves tutelats sense possibilitats de retornar amb la seva família biològica (FEPA, 2013). Aquestes mesures inclouen supervisió socioeducativa, suport i assessorament legal i laboral, habitatge i suport econòmic. L'execució d'aquests serveis s'encarreguen majoritàriament a entitats no governamentals.

Les dades recollides a Catalunya aporten evidències dels beneficis d'aquests serveis. Basant-se en els informes dels tutors, l'ASJTET (2011) estimava que el 59% dels joves estudiats seguien el pla educatiu i tenien una sortida del programa adequada. No obstant això, un 11% no seguia el pla i un 29% tenien un progrés incert donat que els joves només havien assolit els objectius parcialment o bé mancaven dades per poder valorar el resultat.

Montserrat, Casas i Sisteró (2013) van trobar que els tutors informaven que el 47.5% dels joves abandonaven el programa perquè havien assolit els objectius del seu pla, un 28.4% abandonaven el programa per pròpia voluntat i un 24.2% tenien resultats menys favorables (per exemple, que el programa no encaixava amb les necessitats del jove, que el jove no progressava, o que era expulsat per no respectar les normes). Els casos dels joves d'aquest darrer grup eren traslladats a serveis socials. En sortir del programa, el 47.1% dels joves van anar a viure autònomament, el 18.4% van retornar a la família biològica, i un 15% van ser derivats a serveis socials. No queda clar què va passar amb el 19.5% dels casos. Els autors informen que els nivells educatius assolits pels joves en els serveis de transició és comparable amb el dels joves de la població general i apunten que això és

una evidència que aquests serveis milloren els resultats acadèmics.

Comparar els serveis i programes de transició a la vida independent a Chicago i Barcelona és una tasca complexa perquè els serveis s'han dissenyat considerant el context econòmic, polític i sociocultural en què es troben i aquests tenen importants diferències en taxes d'ocupació, cost de la vida, sistema de protecció, característiques culturals, etc. No obstant això, l'adolescència i la primera adulta són estadis evolutius universals i els estudis internacionals mostren que els joves extutelats afronten problemes similars arreu del món. A més, els sistemes de protecció a Catalunya i Illinois han estat pioners en les polítiques i serveis en el suport a la transició dels joves des dels anys 90, constituint així uns excel·lents casos per ser estudiats a l'hora d'avaluar l'estat actual dels serveis de transició.

Aquest estudi pretén comparar els programes i serveis de suport a la transició de la vida adulta per als joves tutelats i extutelats proporcionats a Chicago i a Barcelona, així com analitzar les fortaleses i febleses de cada sistema per tal de proporcionar reflexions i recomanacions a professionals, investigadors i responsables polítics.

II. METODOLOGIA

Per obtenir informació que permetés descriure els dos sistemes es van fer entrevistes exploratòries qualitatives amb els proveïdors de serveis, una revisió documental (lleis, regulacions, informes de recerca i d'avaluació, i webs), i una anàlisi de les dades secundàries sobre la població de joves en el sistema de protecció. Es va dissenyar un guió de tòpics per conduir l'entrevista. L'objectiu de les entrevistes era entendre millor els programes i intervencions de suport a la transició des de la perspectiva dels professionals implicats en els serveis. Els principals tòpics de les entrevistes inclouen: tipus i objectius dels programes de transició; perfil del jove i requisits; tipus de professionals i formació requerida; dades sobre els resultats dels joves; dades sobre l'efectivitat del programa i fortaleses i reptes dels programes.

Vint professionals de les entitats que ofereixen serveis i programes de transició van ser entrevistats (nou a Chicago i onze a Barcelona); així mateix es va fer un grup de discussió amb 6 professionals de diferents entitats de Barcelona. Aquestes entitats donen suport a joves tutelats i extutelats en diferents àrees tals com habitatge, treball, educació, gestió dels diners, participació i defensa dels seus drets. Algunes d'aquestes entitats tenen programes per a joves tutelats i extutelats amb necessitats especials tals com

pares adolescents, joves amb malaltia mental, joves amb antecedents de delinqüència. També es van entrevistar quatre professionals de l'*Illinois Department of Children and Family Services* (DCFS) i una persona de l'oficina de la *Public Guardian* del comtat de Cook a Chicago i dues de l'Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat (ASJTET) de la Direcció General d'Atenció a la Infància (DGAIA) a Barcelona. Les entrevistes van ser transcrites i se'n va analitzar el contingut per tal d'identificar els temes clau més rellevants per a l'objecte d'estudi.

III. RESULTATS

1. Tutela

Chicago

Malgrat que la Llei d'Illinois considera que la majoria d'edat s'assoleix als 18 anys per a tots els propòsits (755 ILCS 5/11-1), "el jutjat pot establir la continuïtat de la tutela d'un menor fins als 21 anys pel seu bé quan el jutjat troba evidències que la salut, la seguretat i el millor interès del menor i de la població requereix la continuació de la guarda" (705 ILCS 405/2). Habitualment això significa que el jutjat prolonga la tutela fins als 21 anys si no hi ha evidències clares que el jove està suficientment preparat per a la independència. És més, la manca de cooperació del jove amb els serveis proveïts pel DCFS no haurien de ser, per si sols, considerats evidència suficient que el jove pugui sortir de la protecció. No obstant això, és important que la voluntat del jove sigui considerada pel jutjat, i que el jove pugui abandonar els serveis de protecció en qualsevol moment després dels 18 anys.

La llei de justícia juvenil del 1987², estableix que el jutjat ha de tenir audiències de permanència cada sis mesos per supervisar el progrés del jove. En aquestes audiències el jove és representat per un advocat de la divisió juvenil de l'Oficina de la *Public Guardian*³ del comtat de Cook que vetlla pels drets del jove. L'Oficina de la *Public Guardian* entrevista al jove i fa recomanacions al jutjat considerant els serveis que necessita el jove i els objectius de permanència. Tanmateix, com s'ha mencionat abans, si la guarda es perllonga, ho decideix en última instància el jutjat per a cada jove. A Illinois cada comtat té el seu jutjat de menors, i no tots els jutjats són tant propensos a estendre la protecció fins als 21 com el del comtat de Cook. Les principals raons per les quals joves es mantenen dins del sistema després dels 18 són

²<http://www.ilga.gov/legislation/ilcs/ilcs4.asp?DocName=070504050HArt.+II&ActID=1863&ChapterID=50&SeqStart=2300000&SeqEnd=6700000>

³<http://www.publicguardian.org/juvenile/>

explicades per un professional del DCFS:

Nosaltres desaconsellem als joves deixar el sistema als 18 anys (...) el 90% dels nanos decideixen quedar-se després dels 19 anys al comtat de Cook. Al sud de l'estat és una mica diferent. Molta gent sap que aquests nanos no estan preparats per ser autosuficients donada la seva història de trauma (...), no tenen els recursos econòmics, no tenen els recursos educatius (...), no estan preparats. (Professional del DCFS).

Barcelona

Seguint la legislació catalana (LDOIA 14/2010), els joves són tutelats fins als 18 anys, edat en què assoleixen la majoria d'edat. Malgrat això la DGAIA pot establir mesures de suport a l'emancipació després dels 17 anys en l'interès del jove si hi ha raons que ho justifiquin. Aquestes mesures poden ser de caràcter econòmic, legal, social i d'habitatge i es poden allargar fins als 21 anys.

Una vegada el jove ha arribat als 18, a l'edat d'emancipació, les mesures de protecció finalitzen. No obstant això, es poden perllongar les mesures assistencials quan s'estima necessari. Aquestes mesures poden tenir implicacions econòmiques, legals i socials que consisteixen en la provisió o manteniment de la plaça en el centre o en l'extensió de la protecció fins als 21 anys (LDOIA, 14/2010, art 151).

A la legislació catalana, el menor no té un advocat que el representi. Si bé l'advocat de l'administració pot representar-lo per defensar els seus interessos. "*L'advocat o advocada de la Generalitat pot representar i defensar en judici les persones extutelades que en assolir la majoria d'edat, l'emancipació o l'habilitació d'edat ho sol·licitin, sempre que la representació i defensa s'hagi iniciat durant la minoria d'edat.*" (LDOIA, 14/2010, art. 151).

L'article 152 de la LDOIA (14/2010) també estableix la provisió de programes de suport a l'emancipació i l'autonomia personal per als joves extutelats en situació de risc per promoure la igualtat d'oportunitats. En aquest sentit, el jove ha de sol·licitar aquests serveis i complir amb els requeriments dels diferents programes.

2. Subsidis, prestacions i gestió financera

Chicago

D'acord amb el procediment 2014.07 del DCFS⁴, tots els joves, independentment del tipus d'emplaçament on resideixin, reben un únic pagament de 1.200 dòlars com a fons d'emancipació si compleixen els requeriments establerts. Per accedir-hi han de tenir 19 anys o més, han de residir en un habitatge aprovat pel DCFS i han de realitzar un programa anomenat *Countdown to 21*. El programa estableix que el jove ha de participar en un programa de 90 dies d'intervenció clínica per planificar el futur habitatge del jove [*90 day Discharge Clinical Intervention for Placement Preservation (D-CIPP)*]. El D-CIPP és un procés planificat guiat en el qual els treballadors socials, cuidadors, familiars i altres adults ajuden el jove a desenvolupar un pla de transició i un pressupost. Així mateix el jove ha de superar un curs d'alfabetització financera.

Per tal que el jove aprengui a gestionar els diners abans d'emancipar-se, els proveïdors de programes d'habitatge transitori [*Transitional Living Program (TLP)*] i d'habitatge independent [*Independent Living Program (ILO)*] han de dissenyar un pla de desemborsament o un pla de gestió financera especificant la quantitat de diners que el jove rep setmanalment per a roba, telèfon, transport i altres despeses. Aquest pla és revisat trimestralment. S'espera que al llarg del temps el jove incrementi la seva contribució en el pagament del lloguer i les necessitats bàsiques, i els fons que no s'hagin emprat es posen en un compte d'estalvi.

Els joves que assoleixen la majoria d'edat dins del sistema de protecció poden rebre fins als 26 anys el *Medicaid*, un programa d'assegurança de salut per a famílies i persones amb baixos ingressos que estableix la legislació federal. Alguns joves també poden rebre altres ajuts públics disponibles per la població general amb baixos ingressos (per exemple, l'assistència temporal per a famílies necessitades –*Temporary Assistance for Needy Families*, TANF- per a pares joves, el suplement salarial de seguretat –*Supplemental Security Income*, SSI- per a adults i nens amb discapacitats, i el programa d'assistència de nutrició – *Supplemental Nutrition Assistance Program*, SNAP -).

Hi ha altres subsidis per promoure que els joves iniciïn un programa de formació o el continuïn com el txec d'educació i formació del programa *Chafee (Chafee Education and Training Voucher Program)* (fins a 5.000 dòlars per any per formació postsecundària o altres tipus de formació) o el *Youth in College Program* que permet als joves pagar per la residència i les taxes universitàries fins als 23 anys.

⁴https://www.illinois.gov/dcf/aboutus/notices/Documents/policy_guide_2014.07.pdf

Barcelona

Abans del 2014, els joves tutelats (independentment del tipus d'emplaçament) podien rebre un pagament d'ajuda a l'emancipació quan arribaven als 18 anys. La quantitat variava depenent de quant de temps havia estat el jove en tutela. Després del 2014 aquest ajut es va reformular perquè alguns joves no eren capaços de gestionar adequadament una quantitat de diners que els arribava sobtadament. El 2015 els joves que han estat tutelats tres o més anys poden rebre un ajut econòmic de 664 euros per mes per un màxim de tres anys si segueixen un pla de treball individualitzat acordat amb el seu tutor. Si el jove ha estat tutelat menys de tres anys, poden rebre aquest ajut per un màxim de 6 mesos (aviat s'incrementarà fins als 9 mesos)⁵. Aquesta quantitat és equivalent a l'indicador de Renda de Suficiència de Catalunya i és proveïda al jove directament per la DGAIA. En el cas de Catalunya, aquest ajut és compatible amb altres ajuts sempre que la quantitat total que rep el jove no sobrepassi el 150% del valor de la prestació. Quan als joves se'ls acaba l'ajut poden sol·licitar la prestació de la Renda Mínima d'Inserció (426 euros mensuals), que es vincula a un pla de treball individual. D'altra banda el sistema de Salut Pública cobreix la seva assistència sanitària. Els joves que decideixen continuar vivint amb la família d'acollida després de la majoria d'edat també poden rebre aquest ajut, però la família no rep cap altra subvenció per a l'acollida quan el jove arriba als 18 anys.

Els educadors socials acompanyen i ajuden els joves que estan en els programes de suport a l'autonomia a desenvolupar habilitats de gestió i estalvi dels diners. Es fa un acord educatiu entre el jove i el seu tutor sobre com el jove gestionarà els diners per fer front a les seves necessitats (allotjament, menjar, transport, etc.) i què estalviarà. Aquest acord es revisa cada dos mesos.

3. Perfil dels joves atesos i requisits

Chicago

D'acord amb la *Llei Fostering Connections to Success Act* del 2008, els estats poden reclamar els fons destinats a proveir de serveis els joves d'entre 18 i 20 anys, si els joves atesos estan seguint un programa educatiu, treballant o realitzant algun programa de formació laboral, o si tenen algun problema mèdic, com una discapacitat o un problema de salut mental, que

⁵http://www.govern.cat/pres_gov/AppJava/govern/notespremsa/282881/7-345-joves-shan-beneficiat-serveis-larea-suport-tutelats-extutelats-departament-benestar-social-familia.html

dificulta la seva implicació en altres activitats. No obstant això, a l'estat d'Illinois l'administració assumeix els costos de l'extensió de la protecció malgrat que els joves no reuneixin els requisits plantejats pel govern federal.

Molts dels professionals entrevistats van informar que un dels principals reptes és aconseguir la implicació dels joves. Molts joves no estan motivats en els serveis oferts i els costa fer confiança als seus cuidadors (personal dels serveis, treballadors socials, etc.) i altres adults:

Un dels reptes és mantenir el jove implicat en el servei. Tenim molts joves que no es presenten i quan ho fan no tornen més (...) els joves que han crescut al sistema de protecció no confien en ningú. La confiança és clau i si els vols ajudar, t'has de guanyar la seva confiança (...) Ells han tingut diferents consellers, diferents treballadors socials (...) senten que a part de la família també el sistema els ha fallat (Professional de DCFS).

Alguns professionals assenyalen que la manca de confiança és conseqüència de la falta d'estabilitat ocasionada els canvis d'emplaçament i de treballadors socials / tutors de referència.

Tenen una taxa de recanvi molt alta. Els nostres treballadors socials/tutors de referència sovint se'n van i és difícil per als nens establir relacions. És un problema molt gran del nostre sistema (...). Els nens més grans no confien en nosaltres perquè diuen: "Haig de tornar a explicar de nou la meua història" (Vicepresidenta d'una entitat)

Alguna de les entitats ens han explicat que intenten trobar estratègies per ajudar els joves a restablir la confiança en els adults a través de la implementació del model TIP (*Transition to Independence Process*) per a joves i adults joves amb desordres conductuals i emocionals⁶.

Barcelona

Els programes i serveis de suport a l'emancipació estan orientats a joves majors de 16 que es trobin amb possibilitats escasses de retorn al nucli familiar d'origen o sense perspectives d'integració en altres nuclis de convivència i que tinguin risc d'exclusió social en assolir la majoria d'edat (LDOIA 14/2010, art. 146). Tot i així cada programa té els seus requisits

⁶<http://www.tipstars.org/OverviewofTIPModel.aspx>

específics per la qual cosa el nombre de joves que

participen en cadascun dels programes varia (taula 1).

Taula 1. Jovesatesos per l'Àrea de Suport al Jove Tutelat Ex-tutelat (ASJTET) el 2014

		NOIES	NOIS	CATALUNYA	%
Programa d'Habitatge	Nacionals	105	96	201	37,4%
	Estrangers	70	266	336	62,6%
	<i>Total</i>	<i>175</i>	<i>362</i>	<i>537</i>	<i>100,0%</i>
Programa d'inserció socio-laboral	Nacionals	77	118	195	50,3%
	Estrangers	53	140	193	49,7%
	<i>Total</i>	<i>130</i>	<i>258</i>	<i>388</i>	<i>100,0%</i>
Programa d'acompanyament jurídic	Nacionals	14	8	22	8,1%
	Estrangers	54	195	249	91,9%
	<i>Total</i>	<i>68</i>	<i>203</i>	<i>271</i>	<i>100,0%</i>
Seguiment socioeducatiu	Nacionals	289	145	434	56,1%
	Estrangers	43	297	340	43,9%
	<i>Total</i>	<i>332</i>	<i>442</i>	<i>774</i>	<i>100,0%</i>
Suport econòmic	Nacionals	350	320	670	79,2%
	Estrangers	68	108	176	20,8%
	<i>Total</i>	<i>418</i>	<i>428</i>	<i>846</i>	<i>100,0%</i>

Font: Dades de DGAIA, 2014

El programa de suport econòmic està destinat a joves que han estat tutelats i no poden pagar les necessitats essencials (habitatge, menjar, educació, etc.)⁷. Un total de 846 joves van rebre aquest suport econòmic el 2014. Complementàriament, el programa d'habitatge està destinat als joves que no disposen de suport familiar i econòmic i necessiten un recurs d'habitatge amb un acompanyament educatiu. El 2014, 537 joves es van beneficiar d'aquest programa. Així mateix, aquests joves van estar tutoritzats per un educador, el qual també els va ajudar a desenvolupar un pla formatiu o professional i els va orientar als recursos de la comunitat que proporcionen aquests serveis. Segurament per això un nombre menor de joves (388 al 2014) van participar en el programa d'inserció sociolaboral, que es focalitza en la inserció laboral. Els joves que no estan en el servei d'habitatge també poden rebre l'acompanyament educatiu.

Molts dels joves en el programa d'habitatge són joves immigrants no acompanyats. Molts d'aquests joves també es beneficien del programa d'acompanyament jurídic que majoritàriament es dedica a ajudar-los en l'obtenció de passaports, permisos de residència o de treball. El 2014, 336 dels joves que participaven en el programa d'habitatge eren

estrangers (majoritàriament joves immigrants no acompanyats) i la majoria d'ells eren nois (veure taula 1).

Els professionals que van ser entrevistats es queixaven de les dificultats per ajudar als joves a trobar formació laboral o feina a causa del fet que per aquests joves és més difícil obtenir el permís de treball que el permís de residència.

Els joves immigrants no tenen les mateixes oportunitats que els altres a l'hora d'obtenir un treball. Com que quan ells arriben són menors, se'ls proporciona un permís de residència, no se'ls dona un permís de treball. Per això els educadors habitualment els ajuden a buscar ajuts econòmics com l'ajut econòmic per a joves extutelats, la RMI, etc. mentre no obtinguin el permís de treball (Professional d'una entitat).

Altres professionals van explicar que les noies s'impliquen més en els programes educatius que els nois:

Les noies tenen més interès en l'educació. Els nois normalment fan cursos curts per obligació o perquè volen obtenir una feina, però no perquè tinguin cap intenció d'estudiar. No dic que ells no vulguin aprendre una professió; però la seva voluntat no és estudiar

⁷http://www.govern.cat/pres_gov/AppJava/govern/notespremsa/282881/7-345-joves-shan-beneficiat-serveis-larea-suport-tutelats-extutelats-departament-benestar-social-familia.html

(Professional d'una entitat).

No obstant això, les noies tenen més probabilitats que els nois d'abandonar el pis d'autonomia per anar a viure amb la seva parella: "Les noies són més independents perquè deixen el pis ràpidament quan tenen una relació de parella. Els nois prefereixen anar a viure amb amics o amb la família" (Professional d'una entitat).

Els professionals informen que als joves els costa mantenir els compromisos amb els serveis i molts abandonen el recurs abans d'assolir tots els objectius del pla educatiu. Segons els professionals, la principal raó per abandonar el programa són la manca de compromís amb el pla socioeducatiu, les normes i regles, i els problemes de convivència amb altres joves. L'estada mitjana en els programes de suport a l'emancipació és de 18 mesos.

Quan tenim a un jove que té un comportament que fa difícil la convivència amb els altres i que no vol treballar en el seu pla socioeducatiu, l'expulsem. És un llarg procés, i sempre li donem moltes oportunitats per canviar. Mantenint-lo al programa malgrat aquests comportaments suposa que l'únic que fem –a part d'ocupar una plaça– és ajudar-lo a no fer res... i això no és educatiu. En aquests casos, li oferim ajut des de fora del pis (Professional d'una entitat).

4. Tipus de programes de suport a la transició

4.1. Habitatge

Chicago

Els joves després de la majoria d'edat tenen diferents opcions d'habitatge. D'acord amb les dades del DCFS⁸, els dos tipus d'habitatge més comuns al comtat de Cook durant l'extensió de la protecció el 2013 van ser els del programa d'habitatge transitori i els de vida independent (37,3%) i l'acolliment en família aliena (20,6%). Altres tipus d'emplaçament van ser l'acolliment amb família extensa o els pares (12%), l'acolliment residencial (9,3%), justícia juvenil (6,6%), altres (6,2%), emplaçaments no autoritzats (3,5%), universitat (3,4%) i contractes alternatius (Placement Alternative Contract –PAC–) (1%) (veure la taula 2).

El DCFS dona un subsidi als cuidadors si

l'emplaçament és autoritzat i la quantitat del subsidi depèn de si l'emplaçament té llicència i de les necessitats i edat del jove. Les places són proveïdes per entitats privades contractades amb el DCFS. Molts dels joves que resideixen en habitatges de transició i de vida independent provenen d'acolliment residencial, però els joves d'acolliment familiar també poden accedir a aquest tipus d'habitatge.

Programa d'habitatge transitori (Transitional Living Programs -TLP)

En el programa d'habitatge transitori es proporcionen apartaments amb personal que supervisa in situ els joves en horari continu. La ràtio de personal-joves és d'1:6 i cada treballador social tutoritza 10 joves.

Els joves són elegibles per entrar a TLP si tenen entre 17.5 i 20.5 anys i estan cursant estudis de batxillerat⁹. No obstant això, el jutjat pot decidir que un jove entri al programa malgrat no complir els requisits d'acord amb l'interès superior del jove. En aquests casos el DCFS no rep el reintegrament dels costos per part dels pressupostos federals.

En els habitatges transitoris per a joves amb necessitats especials la ràtio de tutories pels treballadors socials és d' 1:8. Són habitatges per a:

- Joves que han estat diagnosticats de trastorns mentals o emocionals greus. L'objectiu d'aquests programes és ajudar el jove a fer una transició suau cap als serveis de salut mental per a adults.
- Joves amb discapacitats. L'objectiu d'aquests programes és promoure les habilitats que els joves necessitaran d'acord amb el CILA (*Community Integrated Living Arrangements*) o altres establiments per a adults amb discapacitats.
- Joves amb una història extensa d'empresonament, incloent-hi els comportaments agressius i els agressors sexuals. L'objectiu d'aquests programes és proveir del suport i tractament necessaris per integrar aquests joves dins de la comunitat.

Programa d'habitatge per a la vida independent (Independent Living programs -ILO)

Els joves dels programes ILO viuen en un apartament per a ells sols i reben serveis i acompanyament per preparar-los per ser autosuficients i establir vincles amb adults compromesos.

Per ser elegibles per entrar en un programa ILO

⁸ Dades no publicades

⁹ Els joves que tenen un problema d'abús de substàncies han de rebre tractament abans d'entrar a un habitatge de TLP.

els joves han de tenir com a mínim 19 anys, haver estat residint a un emplaçament estable l'últim any i tenir el batxillerat o el graduat en secundària. Es recomana algun tipus de formació postsecundària o de formació professional, així com habilitats bàsiques per a l'autosuficiència. El treballador social responsable del cas ha de documentar el progrés del jove respecte dels objectius establerts (per exemple, estalvi de diners...). No obstant això, alguns professionals van compartir algunes preocupacions sobre aquest programa:

Jo no he viscut mai sol. Un no es pot permetre viure sol a Chicago. A la universitat tens companys d'habitació, jo he viscut amb la meua família, m'he casat (...) dir als joves "has d'estar preparat per viure al teu propi apartament"... no s'ho poden permetre. Ens hem oblidat que els iguals són molt importants en la vida d'un adolescent per desenvolupar habilitats (Director d'una entitat).

En teoria, el programa TLP és un programa de preparació per entrar al ILO "si van al TLP, normalment estan al TLP fins als 19 anys i quan aconseguen el batxillerat passen a l'ILO" (Professional del DCFS). No

obstant això, alguns joves del programa TLP no arriben mai al programa ILO perquè no són capaços de funcionar de forma independent o perquè no obtenen el batxillerat o el graduat en secundària. Segons les dades del 2013 del DCFS, el 23,1% dels joves del comtat de Cook als 20 anys encara estaven a TLP (veure taula 2). En aquests casos, es fa un pla de sortida de 9 mesos abans de l'emancipació. S'ubica al jove en un apartament, amb un familiar o un amic de la família o en un apartament d'una habitació.

Tal com s'ha explicat a l'apartat de subvencions aquests allotjaments són pagats directament pel DCFS a l'entitat.

Per als joves de 18 anys que no accepten cap dels emplaçaments que s'ofereixen des del DCFS hi ha l'opció de fer un contracte d'emplaçament alternatiu (*Placement Alternative Contract- PAC*). Aquests joves reben serveis i suport financer del DCFS si l'emplaçament és segur, i si hi ha un acord escrit amb els objectius d'habilitats i d'autosuficiència econòmica que ha de treballar-se amb el jove, així com un adult que vetlli i acompanyi el jove a aconseguir aquests objectius. Aquest contracte es revisa cada 90 dies.

Taula 2. Programes d'habitatge al comtat de Cook per a joves de 18 a 21 anys

	18	19	20	21	TOTALS
TLP	17,68%	22,64%	23,12%	12,50%	20,89%
ILO	3,66%	13,61%	33,48%	50,00%	16,44%
Universitat	0,38%	5,28%	4,65%	12,50%	3,41%
Pares	2,02%	1,53%	0,00%	4,17%	1,27%
Familiars	14,65%	10,28%	6,91%	0,00%	10,72%
Família d'acollida	27,27%	21,25%	12,46%	8,33%	20,62%
Acolliment residencial	15,03%	7,92%	4,20%	0,00%	9,26%
PAC	0,63%	1,81%	0,75%	0,00%	1,04%
No autoritzat	4,80%	3,33%	2,25%	0,00%	3,50%
Desconegut	3,79%	3,89%	3,15%	0,00%	3,59%
Justícia	6,69%	6,39%	6,91%	4,17%	6,63%
Altres	3,41%	2,08%	2,10%	8,33%	2,63%
Total	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Dades del DCFS, 2013

Alguns dels professionals entrevistats es van mostrar preocupats per la llarga llista d'espera que hi ha

per als habitatges dels programes TLP i ILO. Alguns joves són enviats a centres d'acollida mentre esperen accedir

a un habitatge més estable en un programa de TLP o ILO.

Hi ha una llarga llista d'espera. Moltes places tenen 6, 10, 20 nanos esperant per a un lliit. Les entitats tenen més nens que lliits. No sempre pots trobar una altra plaça per a un nano i moure'l d'un TLP a un altre TLP. Sempre hi haurà llistes d'espera o centres d'acollida si els has de canviar (Professional de la *Public Guardian's Office*).

Després del període d'extensió de la guarda el jove pot accedir al programa d'assistència d'habitatge que és finançat amb els fons *Chafee*. Aquest programa té dos components principals: el programa d'assessorament d'habitatge i el programa de suport econòmic.

El primer, proporciona un assessor que treballa amb el jove per trobar un habitatge. Molts dels joves que són derivats a aquest servei ho fan pocs mesos abans que el seu cas es tanqui als 21 anys. L'assessor d'habitatge avalua les capacitats del jove per trobar habitatge i mantenir-lo. Li proporciona consell sobre l'habitatge i el pressupost. Aquest assessor busca habitatges adequats i intenta desenvolupar relacions positives amb els gestors immobiliaris per afavorir que li lloguin l'habitatge al jove. Si el jove es trasllada abans dels 21 anys, aquest assessor també li proveeix de serveis de seguiment. Els fons federals no permeten pagar serveis després dels 21 anys.

El programa de suport econòmic, proporciona assistència econòmica per pagar els elements necessaris per instal·lar-se en el nou habitatge. Inclou els diners del dipòsit i la primera mensualitat del lloguer. Així mateix proveeix de la cuina i dels mobles del dormitori pel jove i si en té, pels seus fills, així com estris de la llar. El programa no pot proporcionar més de 2000 dòlars per jove. Aquests diners es sumarien als 1200 que rep el jove del programa quan s'independitza (*Countdown to 21*). Tots els suports econòmics han d'haver-se aprovat abans de fer els 21 anys.

Els joves que s'independitzen abans dels 21 anys, a part dels serveis d'un assessor en habitatge, també poden rebre a més un subsidi parcial d'un màxim de 250 dòlars mensuals durant 12 mesos. El DCFS no pot proporcionar cap subsidi després dels 21. Si és necessari, el programa pot pagar endarreriments que el jove pot tenir mentre el cas es tanca.

Barcelona

El programa d'habitatge de suport a l'emancipació va dirigit a tots els joves que han estat

tutelats (tant si han estat en acolliment residencial com acolliment familiar), però quasi tots els joves del programa d'habitatge provenen d'acolliment residencial. Els joves que han estat acollits amb família (extensa o aliena) normalment continuen vivint amb la família després de la majoria d'edat.

A Catalunya hi ha 5 tipus diferents de recursos d'habitatge en el programa de suport a l'emancipació (DGAIA, 2011):

- Pisos assistits per a joves d'entre 16 i 18 anys per preparar-los per a l'autonomia mentre encara són tutelats. En el pis hi poden viure entre 4 i 6 joves amb la supervisió continuada d'un educador social en el mateix pis.
- Pisos assistits per a joves d'entre 18 i 21 anys que no disposen de suficients recursos propis o familiars per viure autònomament. Normalment hi ha 4 joves per pis i un educador social fa la supervisió dels joves (20 h setmanals) si bé sempre està disponible al telèfon per si el jove necessita algun suport. Generalment l'educador no està permanentment al pis.
- Centres residencials amb supervisió continuada per a joves d'entre 16 i 21 anys que estan completant els seus estudis o fan formació laboral per accedir al mercat de treball. Aquests centres atenen de 8 a 12 joves, i la ràtio és d'un educador per cada 8 usuaris.
- Habitacions llogades pel Servei d'Acompanyament Especialitzat per a persones joves tutelades i extutelades (SAEJ). Es tracta d'un servei especialitzat per a joves d'edats d'entre 16 i 20 anys que tenen alts nivells d'autonomia, però no tenen mitjans econòmics suficients, que no poden gaudir d'un acolliment familiar i pels que no és recomanable un centre residencial. Hi ha dos SAEJ a Catalunya, un a Barcelona i l'altre a Girona. En el cas del SAEJ de Barcelona, els joves troben una habitació de lloguer, i si l'educador del SAEJ avalua positivament la proposta, el SAEJ paga el lloguer de l'habitació i supervisa el pla del jove per entrar al mercat laboral. El principal objectiu del servei és ajudar el jove a trobar una feina. Aquest servei s'empra majoritàriament per a joves immigrants no autòctons si es considera que aquest servei és la millor opció per al jove.
- Apartaments per a estudiants d'entre 18 i 24 anys on es proporciona supervisió continuada a joves que estan cursant estudis de cicles formatius de grau mig o superior o estudis universitaris. Aquests apartaments es troben ubicats a Barcelona en un edifici anomenat "Espai Cabestany" amb un total de 8 apartaments per a 13 estudiants.

Tots aquests programes d'habitatge (a excepció del SAEJ), tenen com a requisit que el jove pagui un lloguer per tal que el jove conegui el cost de vida i aprengui a gestionar el seu pressupost. La quantitat que els joves paguen varia entre 80 i 240 euros depenent del criteri de la institució. Als joves que no estan rebent cap ajut econòmic ni tenen cap recurs econòmic sovint la institució responsable del recurs els deixa diners mentre no aconsegueixen algun recurs. En aquests casos s'ajuda el jove a buscar ajuts econòmics com pot ser la RMI, o beques d'estudi si el jove és elegible per a aquestes. Mentrestant les institucions assumeixen les despeses. Alguns professionals expliquen que ajusten el lloguer en funció dels ingressos del jove:

Ajustem les condicions a la situació del jove: si un jove no té ingressos aleshores no paga res i nosaltres li donem diners per poder viure; si el jove rep la RMI aleshores negociem amb ell quina part és capaç de pagar d'acord amb la seva situació i possibilitats... pensem que és necessari que paguin perquè és part de la realitat que ells es trobaran quan marxin (Professional d'una entitat).

Com diu un professional, *"el principal requisit per accedir al recurs, és tenir un pla de treball i un fort compromís amb els seus objectius."* Els joves que accedeixen a un programa d'habitatge han d'estar seguint algun tipus de programa educatiu o implicats en una activitat laboral que asseguri que aquests tenen un mínim d'autonomia per sostenir-se al recurs (ASJTET, 2011).

"Els pisos d'autonomia són sols per a joves que els professionals de l'ASJTET pensen que tenen el perfil per funcionar al recurs (...) De fet no hi ha prou habitatges per a tots els joves que arriben a la majoria d'edat". (Professional d'una entitat).

Els joves han de signar un contracte en què es comprometen a respectar les regles del pis. Si el jove no compleix les normes, pot ser expulsat:

Si el jove accedeix a un pis, el jove i l'entitat signen un contracte en què consten diferents aspectes tals com mantenir nets els espais comuns, que es respectaran els companys i els educadors... les coses normals... i que si no ho compleixen, el contracte serà revocat. El contracte es signa per 6 mesos, i es va renovant periòdicament (Professional d'una entitat).

Un professional de l'ASJTET és el responsable d'avaluar les necessitats i el nivell d'autonomia del jove

i fer una proposta al jove i a l'entitat a la qual es derivaria el jove. Com un d'aquests professionals explicava: *"Nosaltres hauríem de tenir un 10% dels llits disponibles, per tal que puguem ajustar la proposta de cada jove a les seves necessitats"*.

4.2. Educació, formació, treball i desenvolupament d'habilitats de vida

Chicago

Com hem mencionat anteriorment, els joves tutelats d'Illinois poden accedir a diferents programes educatius i subsidis per cobrir les seves necessitats educatives. El programa d'educació *Training Voucher Program* proporciona fins a 5.000 dòlars per any per a necessitats d'educació post-secundària i el programa *Youth in College* proporciona un ajut de 511 dòlars fins als 23 anys per poder seguir estudis en una escola de formació professional acreditada o la universitat. Algunes institucions proveeixen suports als joves per a l'educació en format de tutoria, reforç escolar, habilitats de vida, counseling i prevenció de la violència i dels problemes emocionals.

A Chicago, hi ha tres programes d'inserció laboral específics per a joves tutelats: el programa *WOW* desenvolupat per la *Community Assistance Programs*, el programa *Added Chance Career Education* de l'*Alternative Schools Network* i el *My Time* de la *Lawrence Hall*. Dos dels programes ajuden els joves a desenvolupar habilitats bàsiques i proporcionen experiència laboral a través del mentoring, els altres es focalitzen en la inserció laboral.

Estic convençut que aquests programes específics no ho arreglen tot, però són un gran ajut per a aquests nanos, per tenir feina, per sentir que han triomfat... per incrementar la seva autoestima. Ells se senten bé, senten que poden contribuir, que poden rebre un sou (...) és un recurs molt important per a ells (Professional d'una entitat).

Barcelona

A Catalunya hi ha molt pocs programes d'educació, formació i treball específics per a joves tutelats. Generalment el jove és orientat als programes disponibles per a la població general o per a joves en risc d'exclusió. La majoria d'aquests programes són finançats per fons públics i estan orientats a joves amb baixos nivells de recursos econòmics. L'ASJTET té un programa d'inserció sociolaboral amb 6 insertors laborals per assessorar els joves i als educadors, i vetlla

perquè hi hagi suficient oferta de programes d'inserció laboral per a joves en risc d'exclusió que pugui atendre les necessitats dels joves tutelats. Així mateix el programa de l'ASJTET persegueix millorar les competències d'empleabilitat per facilitar l'accés al món laboral.

Els joves d'entre 18 i 24 anys que volen continuar estudiant i no reben cap ajut econòmic poden sol·licitar una beca al programa de suport econòmic per al jove extutelat acordat entre la Caixa i la Generalitat de Catalunya de 519,12 euros mensuals (el 2015) gestionat per la FEPA. Aquesta beca és compatible amb altres beques adreçades a la població general.

L'educador-tutor elabora el pla educatiu individualitzat conjuntament amb el jove i l'orienta als serveis disponibles a la comunitat que permetran al jove assolir els objectius del seu pla. Molts dels joves estan en programes educatius o de formació laboral donada l'alta taxa d'atur juvenil que hi ha a Catalunya.

Hi ha alguns joves que estan estudiant perquè són bons en els estudis i n'hi ha d'altres que mai haurien estudiat però que ho fan perquè s'han adonat que les possibilitats de trobar una feina són molt limitades. N'hi ha que volen estudiar però d'altres només ho fan perquè és un requisit del programa. Molt pocs estan treballant (Professional d'una entitat).

Els joves també poden rebre suport educatiu i realitzar cursos a l'Espai Jove de l'ASJTET per desenvolupar diferents habilitats de vida com la gestió econòmica, la gestió del temps, cuina, etc.

4.3. Programes i serveis especialitzats

Chicago

Hi ha programes de suport a la transició per a col·lectius amb necessitats específiques com poden ser els joves LGTB, els pares adolescents, els joves amb malalties mentals severes, els joves amb discapacitats, els joves amb antecedents penals, els joves que tenen comportaments agressius o els joves amb delictes sexuals.

El *Teen Parenting Service Network* és un programa paraigües que supervisa tots els serveis que atenen les joves prenyades o als pares adolescents del sistema de protecció a tot l'estat¹⁰. El programa proporciona serveis d'intervenció clínica per ajudar els pares a afrontar els possibles efectes de les experiències traumàtiques viscudes i millorar el seu rol

¹⁰<http://www.ucanichicago.org/tpsn/>

parental i també proveeix suports educatius i de mentors. Aquests joves participen en el procés de planificació de l'emancipació quan tenen 19 anys i aquest procés preveu reunions amb el treballador social responsable del cas, altres adults significatius, un facilitador del DCFS i un especialista en habitatge. Els joves pares també són elegibles a rebre ajuts econòmics per a famílies necessitades (*Temporary Cash Assistance for Needy Families*) que els ajuden a cobrir les necessitats dels seus fills fins a un màxim de 60 mesos. Entre un 70 i un 80% dels pares joves completen una avaluació del nou naixement que té el propòsit d'identificar necessitats no cobertes o riscos per a la seguretat dels nens i les vinculen a serveis per a pares. Un professional explicava perquè alguns pares joves rebutgen els serveis per a pares:

Una de les raons pot ser "la retirada del nen", hi ha moltes persones implicades (...) i això és veritat. Si mires els estudis sobre les retirades dels nens, els nostres joves tendeixen a tenir més retirades perquè hi ha més ulls posats en ells. Una altra raó és que ells estan cansats que els diguin què han de fer, i volen ser independents o que tenen altres suports: potser tenen accés al suport de la mare, d'una àvia (...) (Professional d'una entitat).

El programa per a joves amb malaltia mental severa inclou el programa *Emerge*¹¹, que s'orienta a joves d'entre 18 i 26 anys (molts dels quals havien estat al sistema de protecció) i el programa *Young Adult*¹², que proporciona habitatge residencial i LTP per a joves d'entre 16 i 21 anys que estan sota la tutela o guarda de l'estat. Els joves treballen amb terapeutes, treballadors socials, psiquiatres i orientadors laborals. Ambdós programes usen el model basat en evidències de suport individualitzat i suport a l'ocupació (Ellison et al. 2015). Aquests programes estan també inclosos en el model TIP (*Transitional Independent Process*) (Hewitt 2004). El model TIP empodera els joves per ajudar-los en la presa de decisions i fer la seva transició cap a la vida adulta amb el suport dels adults implicats (professionals, família, etc.).

El programa *Regenerations* va ser dissenyat per a joves en protecció que han estat en centres de justícia juvenil i que tenen dificultats per entrar als TLP¹³. Aquest programa pretén reduir la taxa de reincidència i restablir les connexions del jove amb la seva família i altres adults que el poden ajudar i acollir. Els professionals proporcionen a aquestes famílies i als

¹¹<http://www.thresholds.org/our-work/programs/emerge/>

¹²<http://www.thresholds.org/our-work/programs/youth-and-families/>

¹³<http://www.lcfs.org/page.aspx?pid=1557>

adults cuidadors tant serveis de suport com la seva ajuda en moments de crisi. El jove rep el suport d'una persona 30 hores a la setmana per ajudar-lo a restablir connexions saludables amb la seva comunitat i a tenir experiències de formació i de treball.

L'*Onarga Academy* té un programa fora del comtat Cook per a joves tutelats amb problemes de comportament sexual¹⁴. A través d'un tractament multidisciplinari, els joves aborden els seus problemes conductuals i emocionals en un espai segur, milloren les seves habilitats socials i reconstrueixen les seves relacions familiars. L'*Onarga Academy* ofereix places en acolliment residencial, famílies d'acollida, TLP i ILO. Tenen una escola, un programa d'inserció laboral i serveis de seguiment i de suport per un cop surten del centre.

Barcelona

A Catalunya hi ha alguns serveis especialitzats per a joves amb malaltia mental, comportaments delictius o molt problemàtics, així com per a noies embarassades i mares joves. No obstant això, tots aquests programes són per a joves menors de 18 anys. Hi ha una manca de serveis especialitzats a la transició per a joves majors de 18 anys: "el què més ens preocupa és que no tenim serveis especialitzats per atendre les necessitats específiques d'alguns joves: malalties mentals, mares joves, etc." (Professional de l'ASJTET).

El programa de suport legal promogut per l'ASJTET, en col·laboració amb la FEPA, proporciona assessorament als joves amb problemes legals. No obstant això, el volum més gran de treball és ajudar els joves a obtenir el passaport, els permisos de residència i treball. Ells també proporcionen serveis de mediació quan el jove ha comès alguna infracció. Tanmateix, si el jove ha comès algun delictes, el representa un advocat d'ofici.

4.4. Relacions i connexions amb la família i la comunitat

Chicago

Un dels objectius de la llei *Fostering Connections to Success and Increasing Adoptions Act* (2008) és retornar el nen/a a la seva família d'origen, si és possible, i donar suport als familiars que fan de cuidadors.

A Chicago, aproximadament un terç dels joves de 18 anys o més que estan en protecció viuen amb la família extensa o aliena.

¹⁴<https://www.nexustreatment.org/sites/onarga/about/index>

No obstant això, molts dels professionals entrevistats a Chicago expressen la seva preocupació sobre la manca de connexions que els joves tenen amb adults de referència o de suport quan deixen el sistema de protecció. Algunes entitats de Chicago ajuden els joves en el procés de transició a crear la seva xarxa de suport social a partir d'establir relacions de confiança amb adults de referència o bé reconnectar-los amb les seves famílies, i identificar quines persones de la seva xarxa social són les que millor podran ajudar-lo/la. Aquestes entitats també ofereixen als joves participar en programes de mentoria com el *Young Adult Program* o oferint pràctiques a empresa a través del programa *Adult Connections Program*¹⁵. Alguns programes de caràcter més intensiu intenten connectar els joves amb els familiars que els poden oferir suport, ajudar les famílies a gestionar el procés de transició inicial del jove a la vida adulta i proveir una supervisió individualitzada del jove durant 30 hores setmanals com fa el *Regeneration Program*.¹⁶

Les connexions en la vida del jove són importants (...) tenir algú amb qui es puguin sentir connectats, tenir almenys un adult en la seva vida amb qui puguin confiar, i compartir unes vacances (...) és un suport natural mentre que el treballador social no és un suport real; quan els nois tenen 21 anys el treballador social passa a ocupar-se dels altres casos i ja no hi parla més (...) (Professional del DCFS).

El director d'una entitat va expressar la seva preocupació sobre les dificultats que tenien els joves per establir relacions amb familiars o amb altres adults de referència mentre estaven en TLP o ILO (Serveis d'habitatge d'emancipació).

Jo no sé què és això de la independència. Jo tinc 50 anys i no he estat mai independent en la meua vida. Sóc molt interdependent. No sóc molt manetes (...) per això quan es trenca alguna cosa agafo el telèfon i dic "Pare com ho puc fer per arreglar això?" (...) hem d'intentar crear el mateix amb els nostres joves, i ara no ho estem fent (Director d'una entitat).

Barcelona

Per la llei catalana LDOIA (14/2010) la prioritat és retornar l'infant de manera permanent amb la seva

¹⁵<http://www.childrehomeandaid.org/adultconnections-landing>

¹⁶<http://www.lcfs.org/Regenerations>

família, si és possible, i proveir serveis per protegir els infants en el seu context familiar com, per exemple, establir acords educatius amb les famílies per evitar que els infants tornin a entrar al sistema de protecció (LDOIA 14/2010, art. 103).

Mentre els nois/noies estan en protecció, l'objectiu principal és garantir la permanència en el recurs a través de l'adopció o de l'acolliment a llarg termini en família o en un centre residencial, preservant en tots els casos el contacte amb les seves famílies (Departament de Benestar i Família, 2012).

Els programes i els serveis de transició estan adreçats a joves a partir de 16 anys i que tenen poques possibilitats de retornar amb les seves famílies biològiques un cop assolida la majoria d'edat (LDOIA art 146). Tanmateix, reconnectar els joves amb les seves famílies d'origen deixa de ser un objectiu prioritari en els programes de transició.

“No treballem ni orientem els joves a tenir una relació amb els seus pares, aquest programa és per joves que no tenen possibilitat de retornar amb les seves famílies. No obstant això, si el jove vol mantenir contacte amb la família, s'incorpora al pla de treball per donar-li el suport necessari” (Professional de l'ASJTET).

Si bé els educadors socials no treballen directament amb la família biològica durant la transició, sí que ajuden el jove a gestionar emocionalment les relacions amb la seva família d'origen. Com va dir un educador social:

Normalment no tractem amb la família, però això no vol dir que no parlem amb els joves d'això (...), només intentem que la família no interfereixi massa en la intervenció socioeducativa que fem amb els joves (...). Són els joves que han de decidir quin tipus de relació volen tenir amb la seva família i nosaltres els ajudem a fer que aquesta relació sigui positiva (Professional d'una entitat).

El rol de suport de les famílies (extensa i aliena) és central en el desenvolupament de la pràctica i les polítiques de protecció a Catalunya i a Espanya, ja que molts dels joves en acolliment familiar (sigui en família extensa o aliena) normalment no utilitzen els serveis de transició, a excepció de l'ajuda econòmica de suport a l'emancipació. Tot i que no hi ha dades disponibles del cas català, els professionals entrevistats reporten que molts dels joves en acolliment familiar o residencial es queden amb les seves famílies quan arriben a l'edat adulta. A Espanya, un 64,5% dels joves en acolliment familiar van romandre amb les seves famílies després de l'edat adulta, en part també perquè un 92,7% dels joves estaven en acolliment amb família extensa (Del Valle, López, Montserrat, i Bravo, 2009).

Tanmateix hi ha alguns programes dirigits a connectar els joves amb adults de la comunitat que puguin proveir-los suport. Per exemple, Punt de Referència posa en contacte els joves amb un mentor no professional perquè estableixin una relació de tu a tu¹⁷. Aquest programa sobretot ajuda a crear connexions de suport entre el col·lectiu de joves d'origen immigrant i els adults de la comunitat:

És important ajudar-los a crear lligams amb altres adults a través de mentoratges voluntaris. Estan sols o tenen alguns iguals però no tenen cap adult de referència que els acompanyi durant el procés d'emancipació, algú que l'encoratgi a afrontar nous reptes i ho troben a faltar molt (Professional d'una entitat).

5. Professionals

Chicago

Hi ha tres tipologies de professionals que treballen amb els joves que estan en els programes d'habitatge: el personal que està en el recurs 24 h, i els treballadors socials de l'entitat o bé del DCFS. El personal que està en el recurs 24 h té com a funció acompanyar els joves en el dia a dia.

Els treballadors socials són els que fan els plans educatius individuals del jove, els que supervisen i els orienten a diferents serveis que puguin cobrir les seves necessitats formatives, personals i socials (DCFS procediments 301¹⁸ i 409¹⁹). Els treballadors socials de les entitats tenen un contacte intermitent amb el jove (normalment quinzenal i setmanal durant el primer mes) i una d'aquestes trobades es fa a casa del jove.

El personal de suport que està en el recurs 24 h, ha de tenir un nivell educatiu de batxillerat i no cal que disposi de formació específica per treballar amb joves. Els treballadors socials que fan el seguiment del jove (*caseworker*) han de tenir un grau o diplomatura (idealment el grau de treball social o de *counseling*), i els treballadors socials encarregats de gestionar el cas (*casemanager*) han de tenir una formació de màster en serveis humans o socials.

Alguns dels professionals entrevistats van expressar la seva preocupació sobre l'alta mobilitat de personal:

¹⁷ <http://www.puntdereferencia.org/>

¹⁸ https://www.illinois.gov/dcf/aboutus/notices/Documents/Procedures_301.pdf

¹⁹ https://www.illinois.gov/dcf/aboutus/notices/Documents/procedures_409.pdf

Aquest any, per exemple, hem tingut un 40% de rotació de personal, de manera que hi ha nois que han tingut tres treballadors socials aquest any. Horrorós (...), alguns motius són el baix sou que cobren, l'estrès (...) en molts dels nostres centres residencials es paga el salari mínim interprofessional (Director de l'entitat).

Les entitats privades han de proveir un mínim de 10 hores de formació al personal per any (procediment 409.200). Aquest fet és de vital importància sobretot considerant que el personal de 24 h no sempre està preparat per treballar amb els joves:

Intentem pensar en com podem apropar-nos més a ells i no tant que ells s'apropin a nosaltres, intentem donar una atenció més personalitzada. Dissortadament en la nostra entitat els treballadors socials no estan preparats per fer-ho, no és aquesta la seva feina, estan massa ocupats i tampoc els hem encoratjat a què es formin per això (Director de l'entitat).

Hi ha també altres professionals com insertors laborals, psicòlegs, art-terapeutes, etc. que participen de programes multidisciplinaris per fer intervencions més intenses.

Barcelona

A Catalunya hi ha dos tipus de professionals involucrats en els serveis d'habitatge de transició (Camacho, 2013). El referent de l'ASJTET (el que seria el *casemanager* als EEUU) que avalua les necessitats i les habilitats d'autonomia del jove, proposa el tipus d'habitatge al jove i a l'entitat i supervisa els serveis que donen suport al jove, el treball de l'educador-tutor, i el progrés del jove. Els referents de l'ASJTET necessiten tenir un grau en educació social, psicologia o similar i haver estat treballant durant bastants anys en el sistema de protecció.

L'altre professional és l'educador-tutor que treballa en els recursos d'habitatge i el que fa és dissenyar, juntament amb el jove, el seu pla educatiu individualitzat (PEI) i l'ajuda a desenvolupar habilitats de vida i de gestió financera, i a crear una xarxa de suport social. També monitoritza i documenta el progrés del jove en el recurs. Per llei (284/1996)²⁰, els

²⁰ http://dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?documentId=133852&action=fitxa

educadors en centres residencials i en recursos de transició per a joves menors de 18 anys han de tenir el grau universitari d'educació social, si bé no és un requisit imprescindible per als educadors en els habitatges de transició després dels 18. ASJTET i la Federació d'Entitats amb projectes i Pisos Assistits (FEPA) ofereixen seminaris de formació cada any als educadors que treballen en els recursos d'autonomia.

6. Participació dels joves

Chicago

S'encoratja als joves que puguin participar en diferents comitès o consells organitzats (*Youth Advisory Boards*) per fer sentir les seves veus i proposar canvis en les pràctiques i les polítiques de protecció. Aquests consells també tenen la funció d'apoderar els joves, i tots els joves d'entre 14 a 21 anys, adoptats o en protecció, estan convidats a participar en les trobades que es fan setmanalment nivell regional. Hi ha set consells regionals i un estatal, celebrat trimestralment, on participen cinc membres escollits de cada consell regional. Dues entitats supervisen el funcionament d'aquests consells i ofereixen formació als joves que en formen part.

Aquests consells assessors formats per joves són també beneficiosos per als mateixos joves en tant que desenvolupen habilitats de lideratge, i de defensa dels seus propis drets, entre d'altres:

Tenen una oportunitat única per aprendre habilitats de lideratge i al mateix temps estan desenvolupant una comunitat, es fan moltes activitats de mentoratge, i es dona molt suport emocional per part dels adults (...) per ajudar-los a construir relacions de confiança amb altres adults dins i fora del Consell (Professional).

Malgrat tots aquests beneficis, són pocs els joves que assisteixen de manera regular a aquestes trobades regionals "*sembla necessari proveir més informació i oportunitats realistes perquè tots els joves puguin accedir independentment del tipus d'acolliment.*" (Professional).

La legislació federal insta a què els joves participin en el seu propi pla d'emancipació. La llei *Foster Connections Act* del 2008, especifica que els plans de transició han d'estar liderats pels mateixos joves. Més recentment, la llei *Preventing Sex Trafficking and Strengthening Families Act* (2014), dona al jove, a partir dels 14 anys, el dret de participar activament en

el seu propi pla de transició amb la supervisió i assessorament de l'equip que porta el seu cas.

La nova llei se centra en els drets dels joves (...) els treballadors socials han de donar informació sobre els seus drets i incloure els joves en la planificació del seu pla de transició (...) tot això va ser en part gràcies a la pressió dels comitès de joves i dels moviments de defensa dels seus drets (Professional).

El Jutjat de menors al *Cook County* organitza unes audiències amb els joves per ajudar-los a preparar-se per a la independència. Els joves reben atenció individualitzada d'un jutge, altres representants dels jutjats, i d'algunes entitats per ajudar-los a identificar i planificar els seus objectius d'emancipació a llarg termini. Per assistir a aquestes audiències, els joves han de tenir com a mínim 16 anys i complir amb alguns requisits, com haver estat en un habitatge estable durant almenys 3 mesos.

Barcelona

D'acord amb la LDOIA (14/2010), el govern ha creat recentment el Consell de Participació Nacional i Regional dels Infants i Joves, on els nens i joves de Catalunya poden participar a través dels seus representants i expressar les seves opinions i preocupacions en relació a les polítiques, les normes, els projectes, programes i les decisions que els impliquen. Tanmateix, a Catalunya no hi ha un consell de joves tutelats on es debaten específicament els temes i problemes que els afecten directament.

Els centres residencials a Catalunya normalment fan assemblees per als joves del centre com a part de la dinàmica interna de funcionament, però no estan coordinats amb altres centres ni tampoc ho estan a escala comarcal ni estatal. Aquestes assemblees que es fan en els centres semblen una de les poques oportunitats que tenen els joves tutelats de Catalunya de fer sentir la seva veu.

La legislació catalana promou la participació dels joves a través de la presa de decisions en relació al seu projecte educatiu i professional. Els educadors han de preguntar als joves que volen fer i involucrar-los en les decisions referents al seu projecte d'emancipació. Des del moment en què el jove entra en protecció, s'ha de desenvolupar un Pla de Treball Individualitzat (PEI) en què el jove i l'educador/a consensuen els objectius a mitjà i llarg termini així com les activitats que ha de fer el jove per aconseguir-los. L'educador/a també col·labora derivant al jove als recursos que hi ha a la comunitat i que poden ajudar-lo a la consecució dels

objectius. Totes les activitats del PEI que fan els joves són monitoritzades i incloses en un informe tutorial de seguiment (ITSE). Els joves que accedeixen a programes d'habitatge han de tenir el seu pla de transició elaborat i revisar-lo i reajustar-lo a partir del consell de l'educador i d'altres professionals.

7. Recerca, polítiques de protecció i qualitat del servei

Chicago

Avaluació de programes –seguiment-estàndards de qualitat

El govern federal ha jugat un rol decisiu en generar evidències sobre el funcionament del sistema de protecció i de provisió de serveis als joves tutelats. A través d'un programa quinquennal s'han aportat diners federals per avaluar els programes innovadors i més prometedors de forma rigorosa per part d'equips de recerca amb la col·laboració de les entitats que proveeixen el servei (*Social Security Amendments, 1994, 103-432*):

Estem duent a terme, en col·laboració amb la Universitat de Chicago, una avaluació quinquennal a través d'un disseny quasi experimental d'un programa adreçat a joves tutelats per connectar-los amb altres adults de la comunitat (...). Si es demostra que el programa és eficaç, el govern federal proveirà fons per implementar-lo a tot el país (Director d'una entitat).

Amb l'objectiu de poder millorar el serveis per als joves extutelats, la *Foster Care Independence Act* (1999) va obligar a establir un fons de provisió de 2 milions de dòlars anuals per dur a terme l'avaluació dels programes d'emancipació dels joves tutelats. L'avaluació *multi-site* (Courtney et al., 2008a, 2008b; Courtney et al., 2011) es va dur a terme per avaluar, a través de dissenys experimentals, diferents programes d'emancipació finançats amb el programa *Chafee*. Tanmateix, molts d'aquests programes encara no han estat rigorosament avaluats, i altres han demostrat no ser efectius (McDaniel, Courtney, Pergamit i Lowenstein, 2014). Està essent planificada una altra onada d'avaluació amb els fons del *Chafee*.

Tant els professionals de les entitats públiques com privades comentaren la importància de fer un seguiment dels joves durant i després de sortir del sistema de protecció per entendre l'efectivitat dels serveis i dels programes i el seu impacte en la millora de

les oportunitats futures dels joves. Tanmateix, és encara un repte per a moltes agències i pel mateix DCFS.

Des de 1997, el DCFS va implementar un contracte programa anomenat *Performance Based Contracting* (PBC) amb les entitats proveïdores de serveis. Els objectius d'aquest programa eren establir un sistema d'indicadors per augmentar la permanència i l'estabilitat en els recursos de protecció i millorar la qualitat de l'atenció residencial. Més recentment, es van anar afegint indicadors rellevants relacionats amb l'educació, els estalvis, la feina, etc. i les entitats han de reportar aquesta informació de cada jove al DCFS (Kearney, McEwen, Bloom-Ellis, Jordan, 2010).

Normalment, un dels indicadors d'avaluació més utilitzats és la permanència de 90 dies en el recurs d'emancipació un cop el jove deixa el programa. Tanmateix, molts professionals de les entitats tenen contacte informal amb els joves. Els professionals entrevistats assenyalen la importància de fer un seguiment quan els joves deixen el recurs d'emancipació per saber si el suport que ha rebut ha estat l'adequat per poder navegar de manera autònoma en la vida adulta.

La tradició en l'avaluació dels programes i serveis així com en els resultats dels joves, juga un rol important dins del sistema de protecció als EEUU. Això proporciona una bona oportunitat per a l'administració i pels mateixos professionals de determinar l'efectivitat dels programes i fer canvis en les polítiques per millorar els resultats dels joves.

Estudis longitudinals de seguiment, bases de dades i pràctiques basades en evidències

A més del que ja s'ha descrit, s'han dut a terme diversos estudis de seguiment de caràcter longitudinal per saber els resultats dels joves en el seu procés de transició a l'adulthood. L'avaluació del *Midwest Evaluation of the Adult Functioning of Former Foster Youth (Midwest Study)* va fer el seguiment d'una mostra de joves de tres estats (Illinois, Iowa and Wisconsin) i van recollir informació en diferents moments (quan els joves tenien 17, 19, 21, 23 i 26 anys) i els preguntaven sobre diferents aspectes relacionats amb la feina, la maternitat, les relacions, l'habitatge, etc. i comparaven els resultats amb joves no tutelats (Courtney i Dworsky, 2006a; Courtney et al., 2007b; Courtney et al., 2011). La comparativa dels resultats entre els joves d'Illinois, on ja existia l'extensió de la guarda fins als 21 anys, amb els altres dos estats (Iowa and Wisconsin), va evidenciar alguns beneficis d'estendre la guarda pels joves en protecció fins als 21 i va influir en la decisió d'altres estats d'implementar aquesta iniciativa (Courtney i Dworsky, 2006b).

Diverses bases de dades han estat creades per aportar transparència i fer un seguiment dels resultats dels joves en protecció. Des del 2010, es va demanar als estats que reportessin dades sobre els resultats dels joves a les edats de 17, 19 i 21 anys i es va crear una base de dades nacional sobre transicions, *National Youth in Transition Database* (NYTD)²¹. Als estats també se'ls demana que, cada sis mesos, facilitin dades sobre les característiques dels infants i joves que entren en protecció, els tipus de recurs o d'acolliment, els objectius de permanència, etc. i es publica en els *AFCARS (Adoption and Foster Care Analysis and Reporting System)*.²²

Diversos recursos electrònics estan a disposició d'investigadors, famílies, legisladors i professionals. Aquests recursos inclouen resums de recerques, programes i pràctiques basades en evidències i guies d'intervenció per millorar els resultats dels joves. Un exemple d'aquesta xarxa de recursos són els *Clearing House on Foster Youth and Transition*²³. Molts dels professionals entrevistats van comentar que intentaven integrar elements de recerca en la seva pràctica quotidiana i que es basaven en evidències científiques per prendre decisions d'intervenció, tanmateix continua essent encara un repte:

No hi ha cap model per al nostre grup d'edat en termes de programes d'ocupació basats en evidències, el que vam fer va ser adaptar un model basat en evidències adreçat a adults i que ja havia estat implementat a Canadà i a altres països (...) el que vam fer va ser afegir aspectes d'educació, mentoratge i fer altres reajustaments per tal de complir millor amb les necessitats dels joves que tenim nosaltres (...) encara no tenim massa evidències però sembla que funciona (Director d'una entitat).

Barcelona

Avaluació de programes –seguiment-estàndards de qualitat

La llei Catalana, LDOIA (14/2010, art. 6) diu que el Govern ha de contribuir a la creació d'un centre nacional de recerca per dur a terme recerca i avaluació centrada en estudiar i prevenir l'abús i els maltractaments dels infants. Tanmateix, aquest és un aspecte que no ha estat encara implementat.

Alguns investigadors de l'estat Espanyol han

²¹<http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/research-data-technology/reporting-systems/nytd>

²²<http://www.acf.hhs.gov/programs/cb/research-data-technology/reporting-systems/afcars>

²³<http://dredf.org/programs/clearinghouse/>

començat a definir procediments i criteris per a l'avaluació d'intervencions fetes amb famílies i joves en protecció i a crear un moviment sobre l'avaluació dels programes basats en evidències (Arruabarrena, 2009). Tanmateix, a Catalunya, la recerca i l'avaluació dels programes per a joves tutelats és encara molt escassa. En aquests moments s'està començant a dissenyar un programa d'avaluació de la qualitat. En els darrers anys s'ha anat generant un corrent incipient sobre l'avaluació de programes basats en evidències adreçats a la millora d'habilitat d'entrenament parentals que han estat rigorosament avaluats (Amorós et al., 2011; Martínez, Arnau i Sabaté, 2015). Tanmateix cap d'aquests programes avaluats estava adreçat específicament a pares de joves en protecció.

Estudis longitudinals de seguiment, bases de dades, i pràctiques basades en evidències

Els estudis de seguiment dels joves tutelats en la seva transició a l'adulthood són encara molt limitats. Si bé s'han dut a terme alguns estudis en el context espanyol (Fernández del Valle, Álvarez-Baz, i Bravo, 2003; Del Valle, López, Montserrat, i Bravo, 2008), són molt pocs els que s'han realitzat a Catalunya. Sala i col·laboradors (Sala, Villaba et al., 2009; Sala, Jariot et al., 2009) van fer un estudi de seguiment de 143 joves extutelats que havien deixat el centre residencial entre 3 i 5 anys abans per saber quina era la seva situació en relació a l'habitatge, suports, feina, i identificar els factors que els van ajudar en el procés d'integració a la vida adulta. Més recentment, Arnau i Gilligan (2015) han dut a terme un estudi comparatiu sobre les trajectòries laborals d'èxit de joves extutelats a Irlanda i a Catalunya per entendre millor els factors que els van ajudar a entrar i a progressar en el mercat de treball.

En relació a l'avaluació dels serveis i programes de transició, Montserrat et al. (2013), van avaluar les percepcions dels professionals i dels joves en relació a l'atenció rebuda per part de l'ASJTET entre 1994 i 2012, i els resultats dels joves immediatament després de deixar el sistema de protecció als 18 anys.

Totes les entitats que proveeixen serveis tenen accés a una plataforma anomenada SINIA que proveeix informació sobre l'evolució i el progrés que fan els joves mentre estan en protecció. Tanmateix la informació que es recull no està suficientment organitzada per facilitar el tractament i l'anàlisi de les dades que es presenten. A més, malgrat que la DGAIA publica regularment dades sobre el maltractament infantil i les característiques dels joves en protecció, no hi ha un sistema que permeti recollir dades relacionades amb la situació en què es troben els joves un cop abandonen el sistema de protecció. Aquest fet és una limitació per dur a terme estudis de seguiment de caràcter longitudinal a partir

dels 18 anys.

En relació als procediments d'actuació, s'han discutit i consensuat algunes línies d'actuació en els centres residencials entre diversos professionals i experts de l'àmbit de la política i de la pràctica que s'han concretat en un llibre anomenat les bones pràctiques en els centres residencials (Avellaneda, Herrera, Torrens, Torredeflor i Hilarión, 2012). Aquesta guia descriu tres tipus de recurs i recull alguns estàndards de qualitat i recomanacions per millorar la qualitat de l'atenció residencial en el context català.

Més recentment, Camacho (2013) va intentar establir diferents procediments i indicadors per avaluar la intervenció que es fa amb joves en procés de transició i fer un seguiment de com van progressant en el temps. Tanmateix, el seguiment sistematitzat d'aquests joves durant i després de la seva estada en protecció és encara un dels grans reptes en l'àmbit català.

Pel que fa als recursos online disponibles, el Departament de Benestar Social i Família, va crear DIXIT²⁴, un servei de documentació relacionada amb temes socials orientat als professionals que proporciona materials basats en evidències científiques, i altres recursos per millorar la pràctica dels professionals en aquest sector i millorar l'efectivitat de les accions implementades.

²⁴<http://dixit.gencat.cat/es/>

8. Resum de les principals similituds i diferències

Les principals similituds i diferències entre els serveis i programes de transició a Chicago i a Barcelona se sintetitzen a la Taula 3:

Taula 3. Resum de les principals diferències entre Catalunya i Chicago

Tòpic	SIMILITUDS	DIFERÈNCIES
Provisió serveis emancipació	Existeixen serveis de suport a la transició de 18-21 anys.	A Chicago els joves poden romandre en protecció fins als 21 anys si és per d'interès superior del jove, mentre que a Catalunya, els joves se'ls considera adults als 18 anys, si bé poden demanar diferents ajudes i accedir a diferents programes de suport a la transició un cop abandonen el sistema de protecció.
Prestacions-ajuda econòmica	Hi ha diferents tipus d'ajudes econòmiques entre els 18 i 21 anys. En ambdós casos l'ajuda econòmica està subjecta a un pla de treball.	A Illinoi, els joves tutelats tenen dret a rebre un únic pagament de 1.200 \$ mentre que a Catalunya els joves poden rebre fins als 21 anys un ajut mensual de 664 € (en el cas que hagi estat més de tres anys en el sistema de protecció). A Catalunya, el jove ha de pagar amb aquests diners la renda del pis i les seves despeses, mentre que a Chicago és l'entitat que proveeix l'habitatge la que assumeix la renda i li dona al jove petites quantitats racionalitzades cada dues setmanes per comprar el menjar, la roba, i el que necessiti. A Catalunya, a més, quan s'acaba l'ajuda econòmica per a extutelats, els joves poden tramitar la RMI (prestació per a la població adulta en situació de vulnerabilitat).
Perfil del jove i criteris d'elegibilitat	Professionals de les dues ciutats identifiquen la manca de compromís per part del jove com el principal obstacle per ajudar-los. Dificultats per involucrar els joves en els serveis vinculats al seu pla de transició.	A Catalunya, els criteris per accedir als serveis difereix en funció del tipus de programa però generalment es demana que els joves estiguin vinculats a un pla de treball (educació o formació), similar als criteris federals dels EEUU. Tanmateix, a Chicago, aquests criteris s'apliquen de manera més laxa, podent el jove estar en protecció sense complir estrictament amb els requisits d'accés. Hi ha un nombre important de joves immigrants que accedeixen als pisos de transició i que varen arribar a Catalunya com a menors no acompanyats.
Habitatges	En les dues ciutats, els joves entre 18 i 21 anys poden accedir als serveis d'habitatge (TLP i ILO a Chicago, i apartaments compartits o habitacions llogades a Barcelona).	A Chicago, la majoria dels habitatges TLP són grups d'apartaments amb una o dues habitacions i estan sota la supervisió contínua del personal. Els habitatges ILO, són normalment apartaments amb una sola habitació, normalment requereix un nivell d'autonomia major que en els TLP i no tenen supervisió contínua. Si el jove no s'adapta a un habitatge TLP, poden formalitzar un contracte alternatiu (<i>Alternative Contract</i>) per a què el jove pugui viure en un habitatge amb un adult cuidador que el supervisi. A Catalunya els habitatges de transició solen ser pisos amb 3 o 4 habitacions, i els pisos estan en blocs on hi ha altres propietaris de la comunitat. Un educador està present al pis un mínim de 20 hores setmanals però està disponible 24/7 per telèfon. Hi ha també alguns pisos amb

		<p>supervisió de 24/7 per a joves amb menys nivell d'autonomia.</p> <p>A Chicago la majoria dels joves estan en pisos de transició fins als 21 anys, però a Catalunya els joves deixen el pis després d'1 o 2 anys perquè prefereixen viure pel seu compte, amb amics o amb la parella. Altres els deixen perquè no segueixen les normes o no es vinculen al pla de treball.</p> <p>A Catalunya la majoria de joves que accedeixen a pisos d'autonomia provenen de centres residencials.</p> <p>Els requisits són més restrictius a Catalunya (en termes d'autonomia i pla socioeducatiu). La mitjana d'estada és més llarga a Chicago.</p>
Educació, formació i treball	<p>S'ofereixen beques per continuar amb els estudis i la formació dels joves fins que tenen 23 anys (Illinois) o 24 (Catalunya).</p> <p>Hi ha pocs programes especialitzats de suport a la formació i al treball.</p>	<p>A Chicago hi ha tres programes especialitzats per millorar les competències d'ocupabilitat dels joves tutelats mentre que a Catalunya, els joves normalment accedeixen als programes de treball adreçats al conjunt de la població. L'ASJTET vetlla perquè hi hagi programes suficients als quals poder accedir.</p>
Programes i serveis especialitzats		<p>A Chicago hi ha diferents programes especialitzats, per ajudar als subgrups de joves tutelats amb alguna necessitat específica: joves LGBT, pares joves, joves amb malaltia mental; joves dintre del circuit de justícia juvenil. A Catalunya, no hi ha programes especialitzats per a majors de 18 anys. Només hi ha un programa específic per a joves immigrants per ajudar-los a obtenir el permís de residència i de treball.</p>
Connexions familiars i amb altres adults significatius	<p>Les famílies (tant extensa com aliena) juguen un rol fonamental en les dues ciutats, recolzant els joves en el seu procés de transició a la vida adulta.</p> <p>Els joves que estan acollits en família, normalment es queden amb ella.</p> <p>En les dues ciutats hi ha programes de mentoria per ajudar als joves a connectar amb adults de referència.</p>	<p>A Chicago, dels 18 als 21 anys, la reunificació familiar continua essent un objectiu per a molts joves, mentre que a Catalunya aquest objectiu només es considera fins als 18 anys.</p> <p>A Chicago hi ha un programa específic adreçat a proveir serveis i recursos als familiars perquè puguin fer-se càrrec del jove.</p>
Professionals	<p>Tots els professionals tant a Chicago com a Catalunya reben algun tipus de formació especialitzada proveïda per les mateixes entitats o pel Departament.</p>	<p>A Chicago hi ha tres tipus de professionals involucrats en els programes de transició: personal que fa atenció directa 24 h, el treballador social de l'entitat (<i>agency caseworkers</i>) i els treballadors socials que porten el cas des del DCFS (<i>DCFS case managers</i>)</p> <p>El personal que fa atenció directa no necessita cap tipus de formació especialitzada per treballar en un recurs de transició com el TLP. Els educadors o treballadors socials, tenen un grau en educació social o similar, i els que gestionen el cas del jove necessiten formació de tercer cicle (màster, postgrau). En alguns programes especialitzats hi ha altres figures professionals com</p>

		<p>psicòlegs, terapeutes i altres professionals.</p> <p>A Catalunya, l'educador social assumeix el rol del personal que fa atenció directa i del professional que porta el cas. Aquest professional és el que està en contacte directe amb els joves que estan en residència o en pisos d'autonomia, i visita el jove diverses vegades a la setmana, tot i que està sempre disponible per telèfon. Per esdevenir educador social es necessita obtenir el grau d'educació social.</p> <p>Un dels temes que va emergir per part dels directors de les entitats a Chicago, va ser l'alta taxa de mobilitat de personal que tenien. A Catalunya, sembla que la rotació per part dels professionals no és un problema.</p>
Participació dels joves	<p>En les dues ciutats els joves estan involucrats en la presa de decisions i en el desenvolupament del seu pla de transició.</p>	<p>Als EEUU, els joves tutelats tenen l'oportunitat d'estar involucrats en el diàleg polític a través dels comitès de joves autoorganitzats (<i>Youth Advisory Boards -YAB</i>).</p> <p>Illinois té 7 comitès de joves a escala regional i 1 estatal. Catalunya no té cap comitè de joves tutelats o extutelats, i el que es fa són assemblees en l'àmbit intern del centre.</p>
Recerca, política i qualitat dels serveis	<p>En les dues ciutats hi ha encara una manca de coneixement sobre l'efectivitat dels programes per als joves tutelats.</p> <p>No es fa un seguiment sistemàtic quan els joves deixen el sistema de protecció.</p>	<p>Hi ha una sòlida tradició als EEUU en recerca, avaluació de programes i creació de bases de dades. La <i>Foster Care Independence Act</i> (1999) demanava que es reservessin diners dels <i>Chafee Programs</i> per dur a terme avaluacions rigoroses dels programes i va promoure també la creació de la base de dades nacional sobre transicions, <i>National Youth in Transition Database</i>.</p> <p>Els estàndards i indicadors de qualitat dels serveis de transició estan recollits en el <i>Performance Based Contracting</i> (PCB). Aquests indicadors constitueixen una font d'innovació i de millora per a les entitats que proveeixen els serveis.</p> <p>Els estudis longitudinals del <i>Midwest</i> han estat una contribució essencial a l'hora d'aportar evidències sobre l'evolució dels joves tutelats en el temps un cop abandonen el sistema de protecció.</p>

IV. FORTALESES I REPTES

Tensió entre les mesures protectores i la promoció de l'autonomia (caminant pel fil de la navalla)

Als països desenvolupats en què hi ha nivells més alts d'atur, els joves necessiten nivells educatius més alts per accedir al mercat de treball (Carnoy, 1999). La inestabilitat laboral i els costos de l'habitatge han endarrerit l'edat en què els joves es poden emancipar (Becker, Bentolila, Fernandes i Ichino, 2010). En aquest context els joves tutelats amb baixos nivells formatius i sense suport familiar troben moltes dificultats en la seva transició a la vida adulta quan s'emancipen. Per

això els jutjats de menors d'Illinois van estendre la guarda fins als 21 anys, malgrat que el jove no s'impliqui en cap programa formatiu o educatiu. Malgrat que tant en el sistema de protecció d'Illinois com en el de Catalunya, els sistemes de protecció tenen com a objectiu ajudar els joves tutelats en la seva transició a la vida independent, la perspectiva de com s'ha de fer és diferent. A Catalunya els joves als 18 anys són considerats adults i els serveis es tallen si no segueixen un pla educatiu individual mentre que a Chicago el principal objectiu és la protecció del jove, pel que malgrat que el jove no segueixi el seu pla de treball no se li tallen els serveis.

Els adolescents pateixen moltes tensions en la lluita per assolir més llibertats i exercir l'autodeterminació i els deures que l'adulesa

comporta. En aquesta etapa del desenvolupament, és difícil per als pares poder acompanyar als adolescents equilibrant l'exigència que el jove assumeixi les responsabilitats dels adults i alhora poder ser més comprensiu quan la situació ho requereix. L'administració pública responsable de la protecció dels menors com a pares corporatius (Courtney, 2009), necessita trobar un enfocament que equilibri la protecció dels joves i la promoció de la responsabilitat que requereix la vida adulta. És un objectiu complex i difícil, similar a caminar "pel fil de la navalla".

En aquest estudi hem identificat pràctiques que poden ajudar a "caminant pel fil de la navalla". Una d'aquestes pràctiques és el model TIP que permet als joves prendre les seves decisions i cometre els seus errors i experimentar-ne les conseqüències positives i negatives.

Alguns joves maduraran més tard com a conseqüència de les situacions de negligència o maltractament que van viure. Això sembla complir-se especialment en el cas dels nois. Si bé les noies tutelades semblen tenir un desenvolupament de les competències socioemocionals similars a la de les seves iguals, molts nois tutelats tenen menys habilitats de resolució de problemes, avaluació de la realitat i autoconsideració que els joves no tutelats (Oriol, Sala i Filella, 2014). Donat que les habilitats socioemocionals tenen un impacte important en la transició a la vida adulta (Sala, Jariot et al., 2009), és important promoure l'autonomia a través del desenvolupament de competències socioemocionals i d'ocupació tant aviat com sigui possible i no posposar-ho als programes de transició (Arnau et al., 2014).

Un treballador social especialitzat o un equip multi-professional?

La manca de personal qualificat als serveis de protecció és un gran problema en alguns països (Del Valle i Bravo, 2013). Els joves tutelats han experimentat maltractaments o situacions de negligència severa, i els professionals, incloent-hi els professionals que estan treballant en el dia a dia amb els joves, necessiten ser capaços de gestionar els conflictes emocionals i les pèrdues ambigües amb què els joves han d'enfrontar-se (Samuels, 2008).

Sage (2010) va trobar que l'alta taxa de recanvi en el personal dels serveis de protecció infantil es relaciona amb el clima, la cultura, la supervisió i el coneixement dels professionals prèviament a incorporar-se al centre. Per tant, la formació prèvia a ser contractat pot reduir la taxa de recanvi i millorar el resultat de les intervencions i la relació del personal amb els joves. De fet a Catalunya, on el personal que

acompanya en el dia a dia els joves són educadors socials amb un grau universitari de 4 anys, cap dels entrevistats ha identificat que existís un problema amb les taxes de reposició, mentre que a Chicago, sembla ser un problema significatiu per als entrevistats. Certament, hi ha altres factors que poden explicar l'alta taxa de recanvi (salari, horaris laborals, etc.), però la formació que ajuda als professionals a gestionar la relació amb els joves pot ajudar a reduir aquesta mobilitat de personal.

Alguns programes a Chicago inclouen equips de professionals que tenen diferents aproximacions i expertesa (psicòlegs, art-terapeutes, treballadors socials, insertors laborals, etc.). Tot i que això pot ser en un principi costós, pot ser necessari per promoure pràctiques innovadores que tinguin millor eficàcia. Els programes de suport a la transició a Catalunya no tenen aquests equips multiprofessionals. No obstant això, el personal està qualificat d'educadors socials i poden no sols acompanyar el jove en el dia a dia, sinó també assumir la gestió del cas. Això pot ser considerat com un avantatge, perquè el contacte diari facilita una relació molt propera amb el jove. De fet, malgrat que molts dels joves tutelats catalans demanin major implicació emocional, també diuen que els educadors socials els mostren comprensió i empatia (Soldevila, Peregrino, Oriol i Filella, 2013), i alguns diuen que els seus educadors són l'únic suport que tenen quan surten del circuit de protecció (Sala et al. 2012).

Provisió de serveis al centre o a la comunitat

Molts joves tutelats no assoleixen l'educació postsecundària (Barth, 1990; Courtney i Dworsky, 2006a, 2006b; Courtney et al., 2001; Farruggia et al., 2006, Montserrat et al., 2011; Sala, Villalba et al., 2009), i aquells que ho fan sovint no aconsegueixen completar els programes en què s'inscriuen. La seva història de negligència o maltractament, així com els canvis freqüents d'escoles i centres, són una barrera per al seu èxit professional i fan difícil que el jove pugui construir una xarxa de suport social i desenvolupar les habilitats socials que l'ajudarien a adaptar-se als contextos educatius (Sala et al., 2012). Per això, algunes ONG a Chicago proveeixen els joves amb els seus propis programes educatius i d'inserció laboral amb l'objectiu d'oferir una major flexibilitat que s'ajusti més a les necessitats específiques dels joves tutelats. No obstant això, tot i que això pot millorar els resultats educatius dels joves, cal considerar que les escoles i els programes formatius són els principals espais socials on els joves desenvolupen habilitats socials i construeixen una xarxa de suport social positiva amb els joves de la seva edat. Limitar les oportunitats dels joves tutelats de trobar-se amb joves no tutelats pot tenir un impacte en la seva

identitat i autoestima i fer-los sentir estigmatitzats.

L'acollida familiar pot facilitar la inclusió social donat que aquesta els posa en contacte directe amb el veïnat i els serveis comunitaris per cobrir les seves necessitats. A Chicago, el programa *Regeneration* proporciona un mentor professional del veïnat que vincula el jove a experiències laborals, treballa per evitar que el jove s'involucri amb les bandes, i dóna suport a la família i al jove en moments de crisi.

Finalment, cal assenyalar que no hi ha prou programes en ambdues ciutats per prevenir problemes freqüents com l'embaràs adolescent o la delinqüència que podrien reduir alguns dels resultats no prou satisfactoris en la protecció dels joves.

Necessitat de serveis centrats en els joves

En ambdues ciutats, hi ha diferents habitatges per a joves amb diferents nivells d'autonomia, però els nivells d'autonomia dels joves no sempre encaixen amb els nivells d'autonomia requerits per a l'habitatge. Això pot generar una manca d'implicació, sentiments d'abandonament i canvis d'habitatge. Els canvis d'habitatge poden tenir un impacte negatiu en l'estabilitat personal i social perquè sovint comporten un canvi d'escola, d'educadors i treballadors socials referents (Pecora et al., 2006). Implicar el jove en la selecció de l'habitatge de suport a l'autonomia pot evitar alguns d'aquests problemes. A Chicago al jove se li ofereixen dos possibles habitatges i el jove ha d'analitzar-los i escollir.

A més a Chicago hi ha ONG grans que proporcionen diferents serveis d'habitatge, fent possible moure el jove d'un habitatge a un altre si el jove necessita un canvi. Algunes entitats ofereixen ajuda al jove quan aquest té una crisi en el nou habitatge o centre retornant-lo a l'habitatge/centre previ per un o dos dies fins que s'hagi estabilitzat i pugui tornar al nou habitatge.

Com hem mencionat abans, els Contractes d'habitatge alternatiu són un recurs interessant. Aquests contractes estan dissenyats per donar suport a joves que no volen viure a cap dels habitatges que els han ofert i evitar que aquest jove passi a no tenir sostre o es trobi en situacions d'alt risc. De fet, els joves que no accepten l'ajut que se'ls ofereix i es senten més ressentits amb el sistema de protecció són els que poden experimentar resultats més negatius (Sala et al. 2012).

Promoure la participació dels joves i augmentar el seu nivell d'iniciativa i d'agencialitat

En les dues ciutats s'han fet esforços per involucrar els joves en la planificació del seu cas i, especialment als EEUU, per incloure'ls en el diàleg polític. Els professionals de les dues ciutats van expressar la importància de recolzar els joves en el seu procés de presa de decisions durant la transició i el procés d'emancipació, si bé van reconèixer que els educadors (*caseworkers*) necessitaven més formació per involucrar els joves i fer una correcta supervisió. Aquest acompanyament per part dels professionals inclou proporcionar-los orientació i conformació que ajudi els joves a prendre decisions pròpies considerant els riscos i beneficis associats a cada opció. Involucrar els joves a aquest nivell de presa de decisions es relaciona amb l'obtenció de resultats positius mentre el jove encara està en protecció (Bass, Shields i Behrman, 2004).

A Illinois, es va crear un comitè de joves (*Youth Advisory Boards-YAB*) a escala estatal i set a escala regional per poder donar veu als joves tutelats, mentre que a Catalunya no n'hi ha cap. La recerca mostra que en la participació en aquests comitès de joves organitzats i autogestionats es promou valors de lideratge, mentoria i permanència (Forenza i Happonen, 2015) i els joves poden transferir les habilitats que aprenen al seu quotidià (p.ex. feina, institut, amigats, plans de vida, etc.) (Havlicek, 2015). A través dels YAB, els joves també poden fer recomanacions, regularment, al director del Departament (equivalent a la DGAIA) amb l'objectiu de canviar i millorar la seva situació. Catalunya podria considerar aquesta possibilitat i implementar algun tipus d'experiència similar.

Interdependència i suport social

La literatura mostra que els joves extutelats tendeixen a tenir una xarxa de suport social pobre i una manca de relacions consistents amb adults significatius (Sala et al., 2009), en part degut als múltiples canvis que experimenten mentre estan en protecció (Bamba i Haight, 2006). Alguns estudis reporten que mantenir connexions actives amb adults pot tenir efectes positius en la seva transició cap a la independència (Massinga i Pecora, 2004) i donar-los un sentit de "permanència" a les seves vides (Courtney, 2009). Tenir una relació de suport amb algun adult (p.ex. amb un cap, amb la família d'acollida, amb germans d'acollida, etc.) pot ajudar-los a tenir millors resultats laborals (Arnau i Gilligan, 2015). Tanmateix, hi ha encara poca evidència sobre les relacions que mantenen aquests joves amb altres adults i si aquestes relacions són o no un suport per a ells per navegar en la vida adulta (Samuels, 2008).

En les dues ciutats hi ha molta preocupació per millorar les connexions socials dels joves, i a Illinois per

poder restablir les relacions familiars. A Chicago, hi ha programes com el de *Regeneration*, que té per objectius reconstruir les relacions familiars i proveir recursos als familiars perquè ajudin al jove en el procés de transició. A Catalunya, en canvi, no hi ha cap programa específic per a joves extutelats orientat a la reunificació, ja que deixa de ser considerat un objectiu prioritari després dels 18 anys.

És necessari fer menció del rol que juguen els familiars i les famílies d'acollida, en les dues ciutats, en donar suport als joves en el seu procés d'independència. Hi ha encara una dependència molt forta de les famílies (extensa o aliena) en el procés de transició dels joves a la vida adulta.

En els dos territoris, més enllà del suport familiar, s'han fet molts esforços per ajudar els joves a ampliar la seva xarxa de suport social amb altres adults, sobretot amb els joves que provenen d'acolliment residencial. Alguns programes de mentoratge com *Adult Connections* a Chicago i el programa Referents del Punt de Referència a Barcelona tenen aquest objectiu.

Sembla necessari continuar desenvolupant programes que ajudin els joves a connectar amb mentors, a ampliar la seva xarxa de suport social i a desenvolupar habilitats relacionals.

Promoure la recerca i millorar la qualitat dels serveis

El govern i les entitats en les dues ciutats creuen que la recerca és quelcom crucial per conèixer l'efectivitat dels serveis i millorar la qualitat d'aquests. Tanmateix, hi ha diferents transicions i, consegüentment, diferents enfocaments de recerca i pràctiques en una ciutat i l'altra.

Als EEUU hi ha una llarga tradició en l'avaluació dels serveis i els resultats dels joves, i algunes d'aquestes recerques i avaluacions són finançades pel govern federal. Tanmateix, hi ha encara poc coneixement sobre l'efectivitat dels serveis adreçats a joves en protecció, ja que la majoria d'avaluacions es fan a programes adreçats a joves en situació de risc social però no específicament a joves en protecció (Edelstein i Lowenstein, 2014).

Algunes ONG i entitats a Chicago reportaren que estaven duent a terme avaluacions de programes adreçats a joves tutelats a partir de dissenys de recerca quasi experimentals per constatar l'efectivitat de les actuacions. A Catalunya, la recerca i avaluació de programes és més escassa, si bé han començat a proliferar a Espanya alguns moviments, encara incipients sobre l'avaluació de programes i pràctiques

basades en evidències (Del Valle i Bravo, 2013). Considerant aquesta manca de tradició a Catalunya, sembla necessari començar a promoure una cultura d'avaluació de programes "prometedors" a fi de poder mesurar-ne l'efectivitat i conèixer els resultats dels joves.

Amb l'objectiu de millorar l'efectivitat i la transparència dels serveis, el Departament DCFS va establir uns estàndards de qualitat per a les entitats proveïdores de serveis, a través de la implementació de *Performance Based Contracting* (PCB).

Aquests estàndards semblen un punt de referència important a l'hora de guiar les intervencions i de monitoritzar els resultats dels joves; i, si s'usen correctament, poden arribar a ser una font potencial d'innovació i de millora. A Catalunya s'han establert les bases sobre quins estàndards caldria considerar per avaluar la qualitat de l'atenció residencial però sembla que encara és un repte el seu desenvolupament i implementació.

Els estudis de caràcter longitudinal són molt escassos, sobretot a Catalunya. El *Midwest Study* (Courtney, Terao i Bost, 2004) pot servir com a model per dur a terme dissenys de recerca longitudinals i fer el seguiment dels joves extutelats en el temps i valorar les implicacions en les polítiques i pràctiques que s'estan aplicant.

Un altre aspecte important es relaciona amb la predisposició dels professionals a utilitzar pràctiques basades en evidències com a fonamentació de la intervenció amb els joves tutelats. A les dues ciutats hi ha diferents recursos online (pràctiques significatives, línies d'intervenció, etc.) disponibles per ajudar als professionals a reflexionar sobre la seva intervenció i millorar-la.

Després dels 21: Què passa el "dia després"?

La literatura mostra que molts joves tutelats normalment es perceben més preparats per fer la transició a la vida independent que els seus educadors (Courtney, Charles, Okpych, i Halsted, 2015). Els joves generalment han d'afrontar molts reptes durant el procés de transició i, en molts casos, no estan preparats per assumir-los de manera autònoma. A causa de totes aquestes dificultats, no sorprèn que els resultats dels joves un cop deixen el sistema de protecció continuïn essent bastant decebedors. La literatura recull alts percentatges de mares adolescents, joves sense habitatge, baixos nivells educatius, i quotes molt altes d'atur (Courtney et al., 2005; Montserrat et al., 2011; Sala et al., 2009).

No sorprèn doncs que alguns dels professionals entrevistats en les dues ciutats expressessin la seva

preocupació sobre la manca de serveis de suport després dels 21 anys que ajudessin als joves a fer una transició més suau i progressiva cap a la vida independent. Els serveis que hi ha disponibles en ambdues ciutats són molts limitats i sovint estan adreçats a subpoblacions específiques de joves tutelats com joves amb malalties mentals severes.

Els resultats desencoratjadors dels joves extutelats quan deixen el sistema de protecció assenyalen la necessitat d'aplicar mesures o serveis de suport específic com beques d'estudi o prestacions per pagar l'habitatge perquè els joves puguin fer una transició progressiva. A Catalunya, l'ASJTET ajuda el jove a obtenir la RMI (ajuda general per a la població adulta amb baixos ingressos econòmics) si no està treballant per tal de prevenir situacions sense sostre i ajuda a connectar el jove amb els serveis d'adults de la comunitat.

Tanmateix, sembla que seria necessari promoure més oportunitats educatives, i laborals per als joves extutelats després dels 21 anys. En aquest sentit, és important que l'estat pugui assumir la seva corresponsabilitat (*corporate parenting role*) i faciliti també la coordinació entre els serveis i entitats adreçades a joves i els serveis adreçats exclusivament a adults (Courtney, 2009).

V. AGRAIMENTS

Els autors volen donar les gràcies als participants de l'estudi pel temps dedicat i la seva valuosa participació. Així mateix també agrair la col·laboració d'Antoni Comasòlivas en la realització de les entrevistes a entitats catalanes.

Aquest estudi s'ha desenvolupat durant una estada de recerca de Josefina Sala i Laura Arnau a la Universitat de Chicago i l'Institut Chapin Hall amb el suport d'una beca del *Ministerio de Educación de España* (PRX14/00131 i CAS14/00092).

VI. REFERÈNCIES

- Administraton for Children and Families. (2015). The AFCARS report: Preliminary FY 2014 estimates as of July 2015 (No. 22). Retrieved from: http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/cb/afcars_report22.pdf
- Amorós, P. (coord) (2012). *Programa "AprenderJuntos, crecer en familia". Informe del proceso de evaluación 2011-2012*. Barcelona: Fundació la Caixa.
- Amorós, P., Fuentes, N., Mateos, A., Pastor, C, Rodrigo, M.J., Byrne, S., Balsells, M.A., Martín, J.C., i Guerra, M. (2011). *Aprenderjuntos, crecer en familia*. Barcelona: Obra Social "la Caixa"
- Arnau, L., i Gilligan, R. (2015). What helps young care leavers to enter the world of work? Possible lessons learned from an exploratory study in Ireland and Catalonia. *Children and youth services review*, 53, 185-191.
- Arnau, L., Marzo, M. T., Jariot, M. i Sala, J. (2014). Learning basic employability competence: a challenge for the active labour insertion of adolescents in foster care in their transition to adulthood. *European Journal of Social Work*, 17(2), 252-265.
- Arruabarrena, I. (2009). Procedimiento y criterios para la evaluación y la intervención con familias y menores en el ámbito de protección infantil. *Papeles del psicólogo*, 30(1), 13-23.
- Àrea de Support al Jove Tutelat i ExTutelat. (2011). Informe 2011. Retrieved from: http://benestar.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/07infanciaiadolescencia/temes_relacionats/jornades_treball_dgaia_2012/docs_20_abril/asjtet.pdf
- Avellaneda, A., Herrera, E., Torrens, G., Torredelflor, M., i Hilarión, P. (2012). *Guia de bones pràctiques per a centres del Sistema de protecció a la infància i l'adolescència*. *Infància i Adolescència* (8). Departament de Benestar i Família. Retrieved from: http://benestar.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/coleccions/infancia_i_adolescencia/num_8/guia_bones_practiques_infancia.pdf.
- Bamba, S., i Haight, W. L. (2006). Helping maltreated children to find their Ibasho: Japanese perspectives on supporting the well-being of children in state care. *Children and Youth Services Review*, 29, 405-427.
- Barth, R. (1990). On their own: The experiences of youth after foster care. *Child and Adolescent Social Work*, 7, 419-440.
- Bass, S., Shields, M., i Behrman, R.E. (2004). Children, Families, and Foster Care: Analysis and Recommendations. *The Future of Children* 14(1), 4-29.
- Becker, S. O., · Bentolila, S., · Fernandes, A., i Ichino, A. (2010): Youth emancipation and perceived job insecurity of parents and children. *Journal of Population Economics*, 23, 1175-1199. Courtney, M.E., Skyles, A., Miranda, G., Zinn, A., Howard, E. i Goerge, R.M. (2005): *Youth Who Run Away from Out-of-Home Care*. Chicago: Chapin Hall. Retrieved from: <http://www.chapinhall.org/research/brief/youth-who-run-away-out-home-care>

- Berzin, S. C. (2008). Difficulties in the transition to adulthood: Using propensity scoring to understand what makes foster youth vulnerable. *Social Service Review*, 82(2), 171-196.
- Bravo, A. i Fernandez del Valle, J. (2001). Evaluación de la integración social en acogimiento residencial. *Psicothema*, 13(2), 197-204.
- Bravo, A. i Fernandez del Valle, J. (2003). Las redes de apoyo social de los adolescentes acogidos en residencias de protección. Un análisis comparativo con población normativa. *Psicothema*, 15(1), 136-141.
- Camacho, J. (2013): De la dependencia a l'emancipació dels joves tutelats i extutelats. Claus per a l'acompanyament en aquest procés. Eines 15. Departament de Benestar Social i Família. http://benestar.gencat.cat/web/.content/01_departament/08publicacions/coleccions/eines/num_15/eines_15.pdf
- Carnoy, M. (1999). *Globalization and Educational Reform: What planners need to know*. Paris: Unesco. Retrieved from: <http://unesco.amu.edu.pl/pdf/Carnoy.pdf>
- Childrens Bureau. The children's Bureau Legacy. Ensuring the Right to Childhood. Retrieved from: https://cb100.acf.hhs.gov/sites/default/files/cb_ebook/cb_ebook.pdf.
- Courtney, M. E. (2009). The Difficult Transition to Adulthood for Foster Youth in the US: Implications for the State as Corporate Parent. *Social Policy Report*, 23(1), 3-18.
- Courtney, M. E. Zinn, A., Koralek, R., Bess, R. J., Stagner, M., Pergamit, M. i Johnson, H. (2011). *Evaluation of the Independent Living – Employment Services Program Kern County, California: Final Report*. Urban Institute. Retrieved from: <http://www.urban.org/sites/default/files/alfresco/publication-pdfs/2000128-Supporting-Youth-Transitioning-out-of-Foster-Care-2000128-Supporting-Youth-Transitioning-out-of-Foster-Care-Employment-Programs.pdf>
- Courtney, M. E. Zinn, A., Zielewski, E. H., Bess, R. J., Malm, K. E., Stagner, M., i Pergamit, M. (2008a). *Evaluation of the Early Start to Emancipation Preparation – Tutoring Program Los Angeles County, California: Final Report*. Urban Institute. Retrieved from: http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/opre/eval_estep.pdf
- Courtney, M. E. Zinn, A., Zielewski, E.H., Bess, R.J., Malm, K. E., Stagner, M., i Pergamit, M. (2008b). *Evaluation of the Life Skills Training Program, Los Angeles County, California: Final Report*. Urban Institute. Retrieved from: http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/opre/eval_lst.pdf
- Courtney, M. E., i Dworsky, A. (2006a). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the U.S.A. *Child and Family Social Work*, 11, 209-219.
- Courtney, M. E., i Dworsky, A. (2006b). *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Outcomes at age 19. ILLINOIS*. Chicago: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. Retrieved from: http://www.chapinhall.org/sites/default/files/ChapinHallDocument_5.pdf
- Courtney, M. E., Charles, P., Okpych, N. J., i Halsted, K. (2015). *California Youth Transitions to Adulthood Study (CaYOUTH): Early Findings from the Child Welfare Worker Survey*. Chicago: Chapin Hall.
- Courtney, M. E., Dworsky, A. L., Cusick, G. R., Havlicek, J., Perez, A., i Keller, T. E. (2007a). *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Outcomes at age 21*. Chicago: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. Retrieved from: http://www.chapinhall.org/sites/default/files/ChapinHallDocument_1.pdf
- Courtney, M. E., Dworsky, A. L., Cusick, G. R., Havlicek, J., Perez, A., i Keller, T. E. (2007b). *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth from Illinois: Outcomes at age 21*. Chicago: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. Retrieved from: http://www.chapinhall.org/sites/default/files/Midwest_Study_Illinois.pdf
- Courtney, M. E., Dworsky, A., Brown, A., Cary, C., Love, K., i Vorhies, V. (2011). *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Outcomes at Age 26*. Chicago: Chapin Hall at the University of Chicago.
- Courtney, M. E., Dworsky, A., Keller, T., Havlicek, J., i Bost, N. (2005). *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Outcomes at age 19*. Chicago: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. Retrieved from: http://www.chapinhall.org/sites/default/files/ChapinHallDocument_4.pdf
- Courtney, M. E., Hook, J.L., i Lee, J.A. (2012). Distinct subgroups of former foster youth during young adulthood: Implications for policy and practice. *Child Care in Practice*, 18(4): 409-18.
- Courtney, M. E., Piliavin, I., Grogan-Kaylor, A., i Nesmith, A. (2001). Foster youth transitions to adulthood: A longitudinal view of youth leaving care. *Child Welfare*, 80(6): 685-717.
- Courtney, M. E., Piliavin, I., Grogan-Kaylor, A., i Nesmith, A. (1998). *Foster youth transitions to adulthood: Outcomes 12 to 18 months after leaving out-of-home care*. Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin-Madison.
- Courtney, M. E., Terao, S., i Bost, N. (2004). *Evaluation of the adult functioning of former foster youth: Conditions of youth preparing to leave state care in Illinois*. Chicago: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago. Retrieved from: http://www.chapinhall.org/sites/default/files/ChapinHallDocument_9.pdf
- Cusick, G. R., Havlicek, J., i Courtney, M. E. (2012). Risk for arrest: The role of social bonds in protecting foster youth making the transition to adulthood. *American Journal of Orthopsychiatry*, 82(1): 19-31.
- Del Valle, J. F., Sainero, A. M., i Bravo (2011). *Salud mental de menores en acogimiento residencial*. Badajoz: Servicio Extremeño de salud
- Del Valle, J. F., Bravo, A., i López, M. (2009). El acogimiento familiar en España: implantación y retos actuales.

- Del Valle, J. F., Lopez, M., Montserrat, C., i Bravo, A. (2008). *El acogimiento familiar en España. Una evaluación de resultados*. Madrid: Ministry of Work and Social Affairs.
- Del Valle, J. F., López, M., Montserrat, C., i Bravo, A. (2009). Twenty years of foster care in Spain: Profiles, patterns and outcomes. *Children and Youth Services Review*, 31(8), 847-853.
- Del Valle, J., i Bravo, A. (2013). Current trends, figures and challenges in out of home child care: An international comparative analysis. *Psychosocial Intervention*, 22, 251-257.
- Departament de Benestar i Família. (2012). *Guia de bones pràctiques per a centres del sistema de protecció a la infància i adolescència*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Retrieved from http://benestar.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/coleccions/infancia_i_adolescencia/num_8/guia_bones_practiques_infancia.pdf
- Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència. (2011). *Mapa de recursos*. Retrieved from: http://benestar.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/07infanciaiadolescencia/temes_relacionats/informe_mapa_recursos_2011.pdf
- Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (2014). Dades estadístiques. Retrieved from http://benestar.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/15serveissocials/estadistiques/mapa_serveis_socials/2014bis/Infancia_adolescencia_jovenut_2014.pdf
- Dworsky, A., i Courtney, M. E. (2009). Homelessness during the transition to adulthood among 19 year old former foster youth. *Child Welfare*, 88(4): 23-56.
- Dworsky, A., i Courtney, M. E. (2010). The risk of teenage pregnancy among transitioning foster youth: Implications for extending state care beyond age 18. *Children and Youth Services Review*, 32(10): 1351-56.
- Dworsky, A., Napolitano, L., i Courtney, M.E. (2013). Homelessness during the transition from foster care to adulthood. *American Journal of Public Health*, 103(S2): S318-S323.
- Edelstein, S. i Lowenstein, C. (2014). Supporting Youth Transitioning out of Foster care. Employment Programs. OPRE Report No. 2014-70. Chicago: Urban Institute.
- Ellison, M.L., Klodnick, V.V., Bond, G.R., Krzos, I.M., Kaiser, S.M., Fagan, M.A., i Davis, M. (2015). Adapting Supported Employment for emerging adults with serious mental health conditions. *Journal of Behavioral Health Services & Research*, 42(2), 206-222. doi: 10.1007/s11414-014-9445-4.
- Farruggia, S. P., Greenberger, E., Chen, C.S., i Heckhausen, J. (2006). Perceived social environment and adolescents' well-being and adjustment: Comparing a foster care sample with a matched sample. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(3), 349-358.
- Federació de Pisos Assistits (2013). La emancipación de jóvenes tutelados y extutelados en España. <http://www.fepa18.org/wp-content/uploads/2014/04/LA-EMANCIPACION-EN-ESPAÑA-DIC13.pdf>
- Fernández del Valle, J., Álvarez-Baz, E., i Bravo, A. (2003). Evaluación de resultados a largo plazo en acogimiento residencial de protección a la infancia. *Infancia y Aprendizaje*, 26(2), 235-249.
- Fernández del Valle J., Álvarez E., i Fernánz, A. (1999). *Y después... ¿qué? Estudio y seguimiento de casos que fueron acogidos en residencias de protección de menores en el Principado de Asturias*. Oviedo: Servicio de Publicaciones del Principado de Asturias.
- Fernández-Molina, M., Del Valle, J. F., Fuentes, M. J., Bernedo, I. M., i Bravo, A. (2011). Problemas de conducta de los adolescentes en acogimiento preadoptivo, residencial y con familia extensa. *Psicothema*, 23, 1-6.
- Forenza, B., i Happonen, R. (2015). A Critical Analysis of Foster Youth Advisory Boards in the United States. *Child Youth Care Forum*. DOI 10.1007/s10566-015-9321-2.
- Geenen, S., i Powers, L.E. (2007). Tomorrow is another problem" The experiences of youth in foster care during their transition into adulthood. *Children and Youth Services Review*, 29, 1085-1101.
- Havlicek, J. (2015). *Web Survey of Foster Youth Advisory Boards in the U.S.* Non published document.
- Havlicek, J. R., Garcia, A. R., i Smith, D. C. (2013). Mental health and substance use disorders among foster youth transitioning to adulthood: Past research and future directions. *Children and Youth Services Review*, 35(1): 194-203.
- Hewitt B.C. (2004). Transition to Independence Process (TIP) System: TIP System Development and Operation Manual, Transition to Independence Process System (revised October 2004). Retrieved on 07/15/2015 from: <http://tipstars.org/Portals/0/pdf/TIPOperationsManual-October04.pdf>
- Hook, J. L. i Courtney, M. E. (2011). Employment outcomes of former foster youth as young adults: The importance of human, personal, and social capital. *Children and Youth Services Review*, 33(10): 1855-1865.
- Hughes, D. M., Condrón, B., Jackson, N., Pitchal, E., Garton, N., i Elliott, S. P. (2008). Preparing our kids for education, work and life: A report of the task force on youth aging out of DSS care: The Boston Foundation Retrieved on 07/15/2015 from https://folio.iupui.edu/bitstream/handle/10244/738/DSS_Report_0522.pdf?sequence=2
- Institute of Medicine i NRC National Research Council. (2014). *Investing in the Health and Well-Being of Young Adults*. Washington, DC: The National Academies Press.
- Kearney, K.A., McEwen, E., Bloom-Ellis, B., i Jordan, N. (2010). Residential Care and Treatment: Driving Policy and Practice Change Through Public-Private Partnership in Illinois. *Child Welfare*, 89(2), 39-55.
- Lee, J.S., Courtney, M. E., i Tajima, E. (2014). Extended foster care support during the transition to adulthood:

- Effect on the risk of arrest. *Children and Youth Services Review* 42: 34-42.
- Martin, E. (2011). Apoyo social percibido en niños y adolescentes en acogimiento residencial. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 11(1), 107-120.
- Martin, E., Muñoz, M. C., Rodríguez, T., i Pérez, Y. (2008). De la residencia a la escuela: la integración social de los menores en acogimiento residencial con el grupo de iguales en el contexto escolar. *Psicothema*, 20(3), 376–382.
- Martín, G., García, D., i Siverio., M.A. (2012). Inadaptación autopercebida de los menores en acogimiento residencial. *Anales de Psicología*, 28 (2), 541-547.
- Martínez, M., Arnau, L., i Sabaté, M. (2015). *Recerca avaluativa sobre el programa Límits*. Barcelona: CEJFE, Generalitat de Catalunya.
- Massinga, R. i Pecora, P.J. (2004). Providing better opportunities for older children in the child welfare system. *Future Child*, 14(1), 150-173.
- McCoy, H., McMillen, J. C. ,i Spitznagel, E. L. (2008). Older youth leaving the foster care system: Who, what, when, where, and why? *Children and Youth Services Review*, 30(7), 735–745.
- McDaniel, M., Courtney, M. E., Pergamit, M. R. i Lowenstein, C. (2014). *Preparing for a "Next Generation" Evaluation of Independent Living Programs For Youth in Foster Care: Project Overview*. Urban Institute. Retrieved from: http://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/opre/cha_fee_overview_brief_final_to_opre_012015.pdf
- Montserrat, C., Casas, F., i Sisteró, C. (2013). *Estudis sobre l'atenció als joves ex-tutelats: Evolució, valoració i reptes de futur. Informe de resultats*. Retrieved from: <http://www.fepa18.org/wp-content/uploads/2014/01/Informe-Recerca-FEPA-Universitat-de-Girona-Juliol-2013-DEFINITIU.pdf>
- Montserrat, C., Casas, F., Malo, S. i Bertran, I. (2011). *Los itinerarios educativos de los jóvenes ex-tutelados*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad.
- Moreno, A. (2012). The transition to adulthood in Spain in a comparative perspective: The incidence of structural factors. *Young: Nordic Journal of Youth Research*, 20(1): 19-48
- Okpych, N. J., i M. E. Courtney (2014). Does education pay for youth formerly in foster care? Comparison of employment outcomes with a national sample. *Children and Youth Services Review* 43: 18-28.
- Oriol, X., Sala-Roca, J., i Fillela, G. (2014). Emotional competences of adolescents in residential care: analysis of emotional difficulties for intervention. *Children and Youth Services Review*, 44, 334-340.
- Oriol, X., Sala-Roca, J., i Filella, G. (2015). Juvenile delinquency in dependent youths coming from residential care. *European Journal of Social Work* ,8(2), 211-227.
- Pecora, P. J., Kessler, R. C., Kirk, O., White, C. R., Williams, J., Hiripi, E., English, D., White, J., i Herrick M. A. (2006). *Educational and employment outcomes of adults formerly placed in foster care: Results from the Northwest Foster Care Alumni Study*. *Children and Youth Services Review*, 28, 1459-1481.
- Peters, C., Bell, K.C., Zinn, A., Goerge, R.M., i Courtney, M. (2008). *Continuing in foster care beyond age 18: How courts can help*. Chicago: Chapin Hall at the University of Chicago
- Peters, C., Dworsky, A. Courtney, M. E., i Pollack, H. (2009). *Extending foster care to age 21: Weighing the costs to government against the benefits to youth*. Chicago: Chapin Hall at the University of Chicago
- Requena, M. (2002). Juventud y dependencia familiar en España. *Revista de Estudios de Juventud*, 58(2), 12-24.
- Ryan, J.P., Williams, A.B. i Courtney, M.E. (2013). Adolescent neglect, juvenile delinquency and the risk of recidivism. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(3):454-65.
- Sage, M. D. (2010). *Child welfare workforce turnover: Frontline workers' experiences with organizational culture and climate, and implications for organizational practice*. Doctoral dissertation. Portland State University
- Sala-Roca J., Jariot, M., Villalba, A. i Rodríguez, M. (2009). Analysis of factors involved in the social inclusion process of young people fostered in residential care institutions. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1251-1257.
- Sala-Roca, J., Villalba, A., Jariot, M. i Arnau, L. (2012). Socialization process and social support networks of out-of-care youngsters. *Children and Youth Services Review*, 34, 1015–1023.
- Sala-Roca, J., Villalba, A., Jariot, M., i Rodríguez, M. (2009). Characteristics and sociolabour insertion of young people after residential foster. *International Journal of Child y Family Welfare*, 12(1), 22-34.
- Samuels, G. (2008). *A Reason, a Season, or a Lifetime: Relational Permanence among Young Adults with Foster Care Backgrounds*. Chicago: Chapin Hall.
- Samuels, G. M. i Pryce, J. M. (2008). "What doesn't kill you makes you stronger": Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. *Children and Youth Services Review*, 30(10), 1198–1210.
- Settersten, R. A., i B. Ray. (2010). *Not Quite Adults: Why 20-somethings are Choosing a Slower Path to Adulthood, and Why It's Good for Everyone*. 1st ed. New York: Delacorte Press.
- Settersten, R., Furstenberg, F. F., i Rumbaut, R. G. (eds) (2005). *On the Frontier of Adulthood: Theory, Research, and Public Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Soldevila, A., Peregrino, A., Oriol, X. i Filella, G. (2013). Evaluation of residential care from the perspective of older adolescents in care. The need for a new construct: optimum professional proximity. *Child y Family Social Work*, 17(2).
- Svoboda, D., Shaw, T., Barth, R., i Bright, C. (2012). Pregnancy and parenting among youth in foster care: A review. *Children and Youth Services Review*, 34, 867–875.
- Trout, A. L., Hagaman, J., Casey, K., Reid, R., i Epstein, M. H. (2008). The academic status of children and youth in out-of-home care: A review of the literature.

Children and Youth Services Review, 30(9), 979-994.

Vogel, J. (2002). European Welfare regimes and the transition to adulthood: A comparative and longitudinal perspective. *Social Indicators Research*, 59(3):275-299.

Zárate, N., Sala, J. i Arnau, L., (2013). Motherhood of adolescence in care in Catalunya.UniversitatAutònoma de Barcelona.Retrieved from: <http://ddd.uab.cat/pub/worpaper/2013/132062/dipticangles.pdf>